

Laidavimo samprata

Justinas Bagdžius

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Baudžiamosios justicijos katedros doktorantas
Saulėtekio al. 9, I rūmai, LT-10222 Vilnius, Lietuva
Tel. (+370 5) 236 6167
El. paštas: justinas.bagdžius@gmail.com

Straipsnyje analizuojamas laidavimo kaip socialinio reiškinių teisinis institucionalizavimas, jo atsiradimą ir susiformavimą lėmusios priežastys. Lyginamuoju aspektu į laidavimą mėginama pažvelgti tiek civiliniu, tiek baudžiamuoju teisiniu požiūriu, mėginant suformuoti doktrinoje neišgrynintą laidavimo kaip baudžiamosios teisės instituto sampratą.

Pagrindiniai žodžiai: laidavimas, baudžiamoji teisė, pasitikėjimas, atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės.

The Composition of Surety

The article analyzes the legal institutionalization of surety as a social phenomenon as well as the reasons that led to its emergence and formation. The article tries to look at suretyship from a civil and criminal legal point of view in a comparative aspect, trying to form an unrefined concept of suretyship as an institute of criminal law.

Keywords: surety, criminal law, trust, release from criminal liability.

Įvadas

Senajame Testamente rašoma: „Tada Judas ėmė raginti savo tėvą Izraelį: „Leisk berniuką eiti su manimi! Leiskimės į kelionę, idant galėtume išlikti gyvi ir nemirtume nuo bado – ir tu, ir mes, ir mūsų mažyliai. Aš pats būsiu laidas už jį. Gali mane laikyti už jį atsakingą. Jei neparvesiu jo atgal pas tave ir nepastatysiu tavo akivaizdoje, būsiu kaltas tau visą gyvenimą.“ (Šventasis raštas, Pradžios knyga (43:8–9)).

Ši biblinio pasakojimo citata atskleidžia, kad laidavimas turi ne tik gilią šaknis kolektyvinėje žmonijos sąmonėje, bet nėra vien teisinis, tačiau ir socialinis fenomenas. Ji taip pat nusako esminius laidavimo koncepcijos rėmus – trečiojo asmens pateikiama garantija ir asmeninės atsakomybės prisiėmimas, neįvykdžius garantija duoto pažado.

Šiandieninė visuomenė, o ypač teisininkų bendruomenė, žodį „laidavimas“ daugiausiai pažįsta iš privatinų teisinių santykių, kuriuose laidavimu užtikrinamas skolininko prisiimamos prievolės įvykdymas kreditoriui. Kita vertus, vien Lietuvos Respublikos Konstitucijoje (toliau – Konstitucija) šis

žodis pavartotas bent septynis kartus¹, kai laidavimu išreiškiamas tam tikrų teisių Lietuvos Respublikos piliečiams suteikimas. Konstitucijoje žodis „laiduoja“ vartojamas kaip žodžių „garantuoti“, „užtikrinti“, „suteikti teisę“ sinonimas² ir atitinka laidavimo garantinę funkciją, o kartu ir reikalavimo teisę tiems subjektams, kuriems šios teisės suteikiamos, bei teisinę atsakomybę tokios garantijos nevykdymo atveju.

Nepaisant laidavimo kaip teisinio instituto neginčijamo dominavimo civilinės teisės srityje, šiandien Lietuvos visuomenė vis dažniau viešojoje erdvėje gali išgirsti apie nusikalstamą veiką padariusių asmenų atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą, o ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – BK) 40 straipsnio taikymo dinamika metų metus stabiliai kinta didėjimo linkme³. Visuomenės informavimo priemonėse, specializuotuose naujienų portaluose (*Teisė.pro*) pradėta aiškinti visuomenei, kas yra atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą, kuo ši priemonė skiriasi nuo kitų BK įtvirtintų atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšių (plačiau: LRT Radijo byla. Kokiais atvejais..., 2021; Pėstininkas, 2020). Teisėjų tarybos 2018 m. spalio 26 d. nutarimu Nr. 13P-111-(7.1.2.) „Dėl Mokymų pagal 2019 m. teisėjų mokymo programas plano patvirtinimo“ atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės tema buvo integruota ir į baudžiamąsias bylas nagrinėjančių apylinkės teismo teisėjų mokymų programą

BK 40 straipsnio norma, kurioje teigiama, kad tam tikras sąlygas atitinkantis, pirmą kartą baudžiamąjį nusizengimą, neatsargų arba nesunkų ar apysunkį tyčinį nusikaltimą padaręs asmuo gali būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal teismo pasitikėjimo verto asmens prašymą perduoti kaltininką jo atsakomybei pagal laidavimą, galioja nuo pat 2000 m. rugsėjo 26 d. priimto BK įsigaliojimo. Vis dėlto šis institutas iki šiol atskiro ir esminio baudžiamosios teisės mokslininkų dėmesio nesulaukė. Šios atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšies bendroji analizė pateikiama tik mokomuosiuose šaltiniuose: BK komentare (Prapiestis *et al.*, 2004, p. 253–261) ir Vytauto Piesliako knygoje „Lietuvos baudžiamoji teisė. Antroji knyga“ (Piesliakas, 2008, p. 374–376). Todėl Lietuvoje beveik nėra mokslu paremtų doktrininų žinių apie laidavimą baudžiamojoje teisėje.

Iki šiol nėra atsakyta, kas yra laidavimas baudžiamojoje teisėje, koks jo santykis su laidavimu kaip prievolių įvykdymo užtikrinimo būdu, kokia šio instituto teisinė kilmė, prasmė ir reikšmė. Tiesa, reikia pripažinti, kad laidavimas nėra populiarus tema ir Lietuvos privatinės teisės mokslininkų darbuose, dėl to šį tyrimą galima teigti esant visiškai naują ir tarpdisciplininį (tarpšakinį). Kita vertus, tyrime analizuojamas laidavimo reiškinių susiformavimo kontekstas leidžia tyrimo rezultatus pritaikyti aiškinant iš esmės kiekvieną iš laidavimo atsirandančių tiek teisinį, tiek socialinį santykį. Baudžiamosios teisės doktrinos nebuvimas užpildomas Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (toliau – LAT) „byla po bylos“ formuojama BK 40 straipsnio nuostatų aiškinimo ir taikymo praktika (2019 m. spalio 24 d. LAT išleido teismų praktikos taikant atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą (BK 40 straipsnis) apžvalgą).

¹ „Piliečiams laiduojama teisė kritikuoti valstybės įstaigų ar pareigūnų darbą, apskūsti jų sprendimus“ (33 straipsnio 2 dalis); „Piliečiams laiduojama peticijos teisė, kurios įgyvendinimo tvarką nustato įstatymas“ (33 straipsnio 3 dalis); „Piliečiams laiduojama teisė laisvai vienytis į bendrijas, politines partijas ar asociacijas <...>“ (35 straipsnio 1 dalis); „<...> Gerai besimokantiems piliečiams valstybinėse aukštosiose mokyklose laiduojamas nemokamas mokslas“ (41 straipsnio 3 dalis); „Valstybė laiduoja piliečių teisę gauti senatvės ir invalidumo pensijas <...>“ (52 straipsnis); „Valstybė rūpinasi žmonių sveikata ir laiduoja medicinos pagalbą bei paslaugas žmogui susirgus“ (53 straipsnio 1 dalis); „Savivaldos teisė laiduojama įstatymu numatytiems valstybės teritorijos administraciniais vienetams“ (119 straipsnio 1 dalis).

² Dabartinės lietuvių kalbos žodyne žodis „laiduoti“ yra apibrėžiamas teikti; tvirtai pažadėti, garantuoti. *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*, 2006.

³ Lietuvos teismų informacinės sistemos (LITEKO) ir Integruotos baudžiamojo proceso informacinės sistemos (IBPS) duomenimis, 2014 m. nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą atleista 517 asmenų, 2015 m. – 632, 2016 m. – 738, 2017 m. – 1 353, 2018 m. – 1 844, 2019 m. – 1 912, 2020 m. – 1 885, 2021 m. – 2 025.

Tačiau šio straipsnio tikslas nėra pateikti detalios susiformavusios Lietuvos teismų jurisprudencijos vertinimo analizės. **Straipsnio tikslas** – remiantis socialinių mokslų tyrimų metodais (istoriniu, lyginamuoju, doktrininu, sisteminės analizės, lingvistiniu) nustatyti laidavimo (baudžiamojoje teisėje) doktrininę sampratą. Šios sampratos pateikimas galėtų turėti įtakos jurisprudencijos vystymuisi, nes nuo to, kaip suvokiamas laidavimo institutas, neišvengiamai priklauso tokio pobūdžio bylų sprendimas. Pavyzdžiui, atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą traktuojant kaip *de facto* bausmės specialiosios prevencijos tikslų įgyvendinimą alternatyviu bausmei būdu (laiduotojo įtaka kaltininkui), laidavimas byloje gali būti netaikomas net ir esant įvykdytoms visoms BK 40 straipsnyje įtvirtintoms sąlygoms vien todėl, kad teismui byloje lieka neaišku, kaip pasireikš laiduotojo įtaka kaltininkui, kokį „auklėjamąjį poveikį“ kaltininkui turės laiduotojas (pavyzdžiui, LAT 2014 m. gegužės 20 d., 2015 m. vasario 10 d. nutartys baudžiamosiose bylose).

Iškeltam tikslui pasiekti nustatomi šie **tyrimo uždaviniai**:

1. nustatyti laidavimo kaip socialinio ir teisinio santykio susiformavimo genezę;
2. ištirti esminius laidavimo (teisinius) santykius apibūdinančius požymius;
3. įvertinti Lietuvos baudžiamojoje teisėje taikomo laidavimo atitiktį nustatytiems laidavimo požymiams.

Šiame tyrime pasitelktais metodais laidavimas nagrinėjamas visiškai nauju ir dar niekada nei Lietuvos, nei užsienio teisės mokslo darbuose nenagrinėtu aspektu – remiantis pasitikėjimo santykių kūrimo koncepcija.

Straipsnyje, analizuojant tam tikrus tyrimui reikšmingus klausimus, daugiausia remiamasi užsienio autorių W. H. Loyd, P. J. Du Plessis, P. Stain, S. K. Cook, A. Willems darbais ir atliktais moksliniais tyrimais, nes šie autoriai išsamiai tyrė laidavimo (civilinėje teisėje) ištakas, taip pat analizavo pasitikėjimo santykių reiškimąsi tam tikrose teisės šakose ar teisės institutuose. Tyrime analizuojamas ir Kanados pavyzdys taikant laidavimą kaip kardomąją priemonę kartu su užstatu. Kanadoje atlikti sociologiniai šios priemonės taikymo tyrimai (Myers, 2009; Schuman, 2018) rodo, kad tiek Lietuvoje, tiek Kanadoje laiduotojams, nepaisant baudžiamosios teisės institutų, kuriuose taikomas laidavimas, skirtumų, keliami kone identiški tinkamumo būti laiduotoju reikalavimai.

1. Laidavimo susiformavimas ir teisinis institucionalizavimas

Žmonijos istorijoje pradėjus kurtis valstybiniais dariniais, visuomenėje nuo seno gyvavę papročiai kartu su visuomenės raida pamažu virto teisės normomis (Maksimaitis, 2002, p. 21). Civilizacijos, taip pat teisės istorijos pradžia pripažįstamas Romos valstybės atsiradimas, su kuria atsirado, o vėliau dar ilgą laiką vystėsi ir romėnų teisė, vaidinusi unikalų vaidmenį ne tik Europos, bet ir pasaulio teisės istorijoje. Tai vienas iš ryškiausių ir didingiausių antikos kultūros laimėjimų, tobuliausia, visa apimanti pasaulio teisės sistema. Romėnų teisės pagrindu susiklostė turtingiausia teisinė kultūra, ilgiems laikams tapusi visos žmonijos turtu (Maksimaitis, 2002, p. 54).

Laidavimo teisinis institucionalizavimas – perėjimas iš visuomeninių santykių ir tradicijų į teisinį institutą vyko būtent šiuo laiku. Williamas H. Loydas laidavimo susiformavimą aiškina kaip natūralų tradicijų, psichologijos ir ekonomikos derinį, kurį paprasčiau tiesiog konstatuoti nei pamėginti paaiškinti. Jo nuomone, tas, kuris neatlygintinai įsipareigoja už kito skolą ar įsipareigojimų nevykdymą, nusipelno didelės pagarbos ir įvertinimo (Loyd, 1917, p. 40).

Romėnų teisėje, ypač ankstyvuojų jos periodu, baudžiamoji ir civilinė teisė buvo susiliejusios. Dauguma dabartinių „grynųjų“ nusikaltimų, kaip antai vagystė, plėšimas, romėnų teisėje buvo laikomi

civilinės teisės deliktai (Tamm, 1997, p. 157). Vėliau baudžiamosios teisės apimtis plėtėsi, savo jurisdikcijon priimdama vis daugiau anksčiau civiliniais deliktais laikytų veikų.

Vėlesniuoju periodu būtent romėnų teisės sistemoje šis susiliejamasis išsiskyrė, todėl civilinė ir baudžiamoji teisė ėmė vystytis kaip savarankiškos teisės šakos. Romėnų teisė skyrė dvi sąvokas – *crimina* (nusikaltimai) ir *delicta* (privatūs deliktai) (Nekrošius *et al.*, 2007, p. 9). Gajaus „Institucijos“, be sutarčių, prievolių atsiradimo pagrindų laikė privatinės teisės pažeidimus (*delicta*), atskiriant juos nuo viešosios teisės pažeidimų (*crimina*). *Crimina* ir *delicta* lengviausiai atskiriami pagal objektus (teisinius gėrius), į kuriuos kėsinama šiomis teisei prieštaraujančiomis veikomis. *Crimina* objektas – piliečių bendruomenei priklausantys gėriai, pavyzdžiui, valstybės saugumas. Deliktai – neteisėtos veikos, kuriomis pažeidžiami atskirų asmenų asmeniniai arba turtiniai interesai, pavyzdžiui, sunaikinamas ar sugadinamas turtas, įžeidžiama asmens garbė, orumas, pakenkiama jo reputacijai visuomenėje (Jonaitis, 2014, p. 390–391).

Delikto padarymas nulemdavo prievolės tarp kaltininko ir žalą patyrusio asmens atsiradimą. Pastarasis, pareikšdamas atitinkamą ieškinį, galėjo siekti jam priklausančios reikalavimo teisės įgyvendinimo teismo tvarka. Deliktą padariusio asmens (skolininko) atsakomybė apėmė pareigą atlyginti padarytą žalą, taip pat pareigą sumokėti baudą (*poena*), tačiau, kitaip nei *crimina* atveju, ne valstybės išdo, o nukentėjusiojo naudai (Jonaitis, 2014, p. 391). Už šias veikas persekiota tik asmenų, kurių interesai pažeidžiami, iniciatyva (Johnston, 2015, p. 272), nes kaltininko nubaudymas buvo to asmens reikalas. O teisinė atsakomybė už *crimina* padarymą buvo taikoma baudžiamojo proceso tvarka, paskiriant pažeidėjui viešojo pobūdžio bausmę, taip pat atlyginti nusikaltimu padarytus nuostolius nukentėjusiajam (Johnston, 2015, p. 301).

Laidavimo teisiniai santykiai formavosi būtent atsakomybės už neteisėtus veiksmus įgyvendinimo srityje.

Dvylikos lentelių laikais ieškovas, negavęs jam priteisto atlyginimo iš skolininko per trisdešimt dienų, galėjo daryti „spaudimą“ kaltininkui iki šio mirties. Ieškovas galėjo pristatyti atsakovą teisėjui ir, jei atsakovas nesumokėjo jam skolos arba nepateikdavo laidavimo – reikalavimo užtikrinimo iš trečiųjų asmenų, teisėjas galėjo leisti ieškovui laikyti atsakovą surakinant grandinėmis šešiasdešimt dienų. Per šį laiką ieškovas turėjo atvesti atsakovą tris kartus į turgų, viešai parodydamas kaltininko padėtį ir sudarydamas galimybes jo šeimai arba draugams šį reikalą išspręsti (Stain, 2012, p. 6). Senovės žmonėms mokėjimo atidėjimai neegzistavo – kiekvienas sandoris, bent jau formos požiūriu, turėjo būti galutinis ir vykdomas iškart. Sunkumų kildavo vykdant grupės asmenų, susibūrusios ir pripažįstamos kaip teismas, sprendimus. Kaltininkas privalėdavo atsiskaityti su nukentėjusiuoju sumokėdamas kompensaciją, bet šis galėjo pasitenkinti tik tuo metu jam siūloma satisfakcija, todėl atsiskaityti buvo galima trimis būdais: 1) atsiskaityti su nukentėjusiuoju perduodamas jam savo turtą (galbūt turėdamas išpirkimo privilegiją – šiuolaikinio įkeitimo ar hipotekos pirtaką), 2) pasiduoti pats ir atsilyginti dirbdamas nukentėjusiajam arba 3) kreditoriui atiduoti savo giminaitį ar draugą kaip laikiną pasitenkinimą, kol jis uždirbs reikiamą sumą ir galės visiškai atsiskaityti su skolininku (Loyd, 1917, p. 41). Kitaip tariant, asmuo savo skolą užtikrindavo šiuolaikinio laidavimo pirtaku, kuris pradžioje buvo asmens užstatas ar įkaitas, kurį skolininkas turėjo išpirkti.

Taigi asmuo, veikdamas kaip daiktas (*res*), savanoriškai atlaisvindavo skolininką nuo momentinio prievolės vykdymo ir užimdavo jo vietą. Ilgą laiką laiduoti vienas už kitą buvo šeimos narių pareiga. Teigiama, kad taip išsivystė ankstyvoji kolektyvinė šeimos atsakomybė. Neapsaugoti atsakomybės laidavimu buvo šiurkštus pasitikėjimo pažeidimas, kuris tais laikais suteikdavo teisę inicijuoti pakankamai sudėtingus teisinius procesus (Loyd, 1917, p. 42).

Romėnų teisė turėjo gerai išvystytą laidavimo sistemą, kuri iš esmės nepakitusi veikia iki šių dienų – laidavimas – kreditoriaus ir trečiojo asmens, vadinamo laiduotoju, sutartis, kuria laiduotojas

įsipareigodavo įvykdyti prievolę tuo atveju, jei jos neįvykdytų pagrindinis skolininkas (Jonaitis, 2014, p. 239). Ši sutartis Romoje buvo įforminama stipuliacija (žodiniu sandoriu, kuris įforminamas iškilmingu klausimu „*spondes?*“ ir atsakymu „*spondeo*“). Skirtos trys žodinės laidavimo formos: *sponsio*, *fidepromissio* bei *fideiussio*. *Sponsio* ir *fidepromissio* – seniausios laidavimo formos, dominavusios Romos imperijos laikais – *sponsio* suteikė galimybę užtikrinti tik stipuliacijos būdu tarp Romos piliečių sukurtas prievoles, o *fidepromissio* būdu galėjo laiduoti ir peregrinai (svetimšaliai) (Jonaitis, 2014, p. 238).

Vėlyvaisiais respublikos metais pradėta naudoti populiariausia laidavimo forma – *fideiussio*, leidusi laidavimu užtikrinti tiek piliečių, tiek svetimšalių sudarytas bet kokios formos sutartis. Ši paskutinė laidavimo forma buvo įkūnyta imperatoriaus Justiniano įstatymais, kuri su nedideliais pakeitimais yra pačiai paplitusi moderniosios tiek kontinentinės, tiek bendrosios teisės tradicijos valstybių įstatymų ir visuomeninių santykių sudedamoji dalis (Muñoz, 2010, p. 44).

Šiuolaikinis laidavimas vystėsi kartu su teisinės minties pažanga ir suvokimu, kad proporcinis skolų mokėjimo užtikrinimas labiau atitinka valstybės galios interesus ir besivystančių komercinių santykių plėtros nulemtus aukštesnės etikos prekybinius santykius. Moralinis šio reiškinio akcentas buvo perkeltas pasižadėjimui, o skolininko atsakomybė tapo vis reikšmingesnė, laiduotojo atsakomybę nustumiant į antrą planą, t. y. jo atsakomybė tapo šalutine (akcesorine) (Loyd, 1917, p. 42). Tokios prievolės šalutinis pobūdis grindžiamas romėnų idėja, kad laidavimas yra neatlygintinis sandoris, paremtas artimais skolininko ir laiduotojo santykiais (Muñoz, 2010, p. 27), nes pati instituto koncepcija išsivystė iš artimo šeiminio ar draugystės santykio ir noro padėti savo artimajam (ten pat).

Civilinei ir baudžiamajai teisei ryškiau skylant į atskiras teisės šakas, laidavimas kaip kreditoriaus interesų užtikrinimas trečiojo asmens įsipareigojimu tapo neatsiejama privatinų teisinių santykių dalimi. Vis dėlto toks trečiojo asmens dalyvavimas baudžiamuosiuose teisiniuose santykiuose nėra įmanomas, nes baudžiamoji atsakomybė yra asmeninė atsakomybė. Todėl baudžiamajoje teisėje laidavimas (trečiojo asmens dalyvavimas veikiant kaltinamojo (skolininko) naudai) vystėsi kita kryptimi – laidavimu už teigiamą kaltininko asmenybę.

Skirtingai nuo civilinių teismų, teismai už nusikaltimus pasižymėjo savo viešu pobūdžiu (*iudicium publicum*), jie dažniausiai buvo rengiami forumuose ar kitose šalia esančiose atvirose erdvėse ir išsiskyrė tam tikru teatrališkumu, oratoriškomis ir filosofinėmis gynėjų kalbomis (Bablitz, 2007, p. 4–6).

Romėnų baudžiamajame teisminiame procese tiesą padėdavo nustatyti argumentai ir įrodymai. Jie būdavo ypač palankiai priimami, jei pateikiami asmenų „švytinčių socialiniu prestižu, kilnumu, garbingumu (*dignitas*) ir autoritetingu (*auctoritas*)“ (Du Plessis *et al.*, 2016, p. 217). Prestižas romėnų visuomenėje buvo ypač vertinimas. Teisėjų manymu, byloje dalyvaujančio asmens prestižas sukuria patikimumą asmeniui, nes prestižas tarnaudavo tiesai ir teisingumui – kaip tvirtino Ciceronas: „visi žino, kad *auctoritas* padeda atskleisti tiesą, ne paslėpti melą“ (Du Plessis *et al.*, 2016, p. 276). Buvo tikima, kad prestižas ir tiesa veikė kartu, nes pirmasis yra paskesnio šaltinis. Vienas iš svarbiausių ir bylos baigtį nulemiančių momentų senoviniame baudžiamajame procese buvo byloje dalyvavę liudytojai. Kaip ir kitų bylos dalyvių atžvilgiu, liudytojų garbingumas, padorumas (*dignitas*) ir jų autoritetingu (*auctoritas*) nulemdavo jų liudijimo svorį. Liudytojo autoritetas buvo tiek sureikšmintas, kad vien jis galėjo užgožti likusią bylos medžiagą ir nulemti galutinį sprendimą.

Laudatoriai (*laudatores*) procese dalyvaudavo šalies kvietimu ir teisėjams bei prisiekusiesiems patekdavo teigiamai kaltinamąjį charakterizuojančią informaciją (Du Plessis *et al.*, 2016, p. 161–161). Pagal paprotį, kaip nurodė Ciceronas, tokių liudytojų būdavo kviečiama dešimt ir jie būdavo kruopščiai parenkami ne tik dėl jų liudijimų indėlio gynybai, bet ir asmeninių savybių: „ne kiekvieną galima laikyti liudytoju. Tam, kad sukurtų pasitikėjimą (*fides*), liudytojas (laudatorius) turėjo atitikti *auctoritas* reikalavimą, o šį požymį atspindėdavo jo gyvenimo būdas ir individualios savybės (statusas, amžius,

pasiekimai ir kiti panašūs kriterijai, kuriais suvokiamas socialinis prestižas), bet svarbiausia – dorovingumas (*virtus*).“ (Du Plessis *et al.*, 2016, p. 275–276). Atsižvelgiant į tai, kad baudžiamasis teisminis procesas buvo viešas, ypač buvo svarbu, kad laudatoriai savo parodymus išdėstyti ne raštu, bet patys fiziškai atėję į teismo vietą ir tiesiogiai teisėjams bei publikai. Žodžiais *virī notabiles* buvo pristatoma, kad prieš teisimą stovi garbus ir žinomas žmogus, kuriuo teisėjai ir publika gali pasitikėti (*benestissimos homines, quas nossemus*) (Pettingal, 1779, p. 182).

Vadinasi, autoritetą visuomenėje turinčių asmenų įstojimas į baudžiamąjį procesą ir palankus liudijimas ne apie patį tiriamą įvykį, bet apie kaltinamojo teigiamus asmenybės, garbingumo ir dorovingumo bruožus, sukurdavo pasitikėjimo (*fides*) kaltinamuoju santykį jo atsakomybės klausimą sprendusiems asmenims, taip pat viešame teisminiame procese dalyvaujantiems piliečiams ir teigiamai veikė jo teisinę padėtį. Tokį reiškinį galime skirti kaip socialinį laidavimo požymį – autoritetingas asmuo (asmenys) įstoja į teisinį procesą ir, pats būdamas visuomeninis autoritetas, patvirtina (laiduoja), kad ir atsakomybėn traukiamas asmuo yra garbingas ir patikimas asmuo. Tokiu būdu laiduotojas, viena vertus, savo asmenybe „užstoja“ kaltinamojo asmenį, kita vertus, sukuria pasitikėjimą kaltinamuoju sprendimus priimančiam subjektui: „aš juo tikiu, todėl patikėkite ir jūs“ (Ciceronas, cituota Du Plessis *et al.*, 2016, p. 278).

Laudatorių institutas, vėliau virtęs kompurgacijos, arba ritualinės priesaikos, institutu, dar ilgus amžius buvo sudedamoji tiek kontinentinės (plačiau: Machovenko, 2007), tiek bendrosios (plačiau: Pettingal, 1779) teisės tradicijos baudžiamojo proceso dalis. Nors šis teisinis institutas, galiausiai susiliejęs su liudytojų institutu, šiandienėje moderniojoje teisėje neegzistuoja⁴, vis dėlto tam tikri svarbūs šio instituto požymiai atsispindi analizuojamos temos kontekste. Viena vertus, galima konstatuoti, kad ir baudžiamojoje teisėje nuo seno buvo teisinių instrumentų, kuriais tretieji asmenys galėjo teigiamai veikti asmens teisinę padėtį, kita vertus, tokių liudytojų tinkamumą apibūdinantys bruožai beveik atitinka reikalavimus, kurie keliami šiandieniniam laiduotojui Lietuvoje taikomame atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą institute (plačiau: Bagdžius, 2019).

Analizuojamos temos požiūriu pažymėtina ir tai, kad anglų kalboje laidavimas tiek civilinėje, tiek baudžiamojoje teisėje vartojamas tuo pačiu terminu – *surety*. Trečiojo asmens patikimumas kaip jo dalyvavimo prielaida baudžiamuosiuose teisiniuose santykiuose yra randamas ir užsienio šalių teisinėje praktikoje, kur laidavimas yra įsitvirtinęs kaip kardomoji priemonė. Tokiu laidavimu nusikalstamos veikos padarymu įtariamajam vietoj suėmimo skiriama laiduotojo priežiūra, o pats įtariamasis lieka laisvėje, kol bus atliekamas ikiteisminis tyrimas ir išspręstas jo baudžiamosios atsakomybės klausimas. Šiuo laidavimu laiduotojas įsipareigoja, kad įtariamasis netrukdys procesui ir dalyvaus tyrimo veiksmuose bei nagrinėjant bylą teisme, o už tokios pareigos nevykdymą laiduotojui numatyta finansinė atsakomybė – laidavimas dažniausiai derinamas kartu su užstatu. Tokią priemonę taiko JAV, Kanada, Vokietija, Nyderlandai, Rusija, kitos pietryčių Europos (Balkanų) ir Centrinės Azijos valstybės, jos taikymą kaip suėmimo alternatyvą yra rekomendavęs ir Europos Tarybos Ministrų komitetas (Recommendation no. R (80) 11..., 1980). Lietuvoje tokia kardomoji priemonė egzistavo ne tik sovietmečiu (Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas, 1961, 96 straipsnis), bet ir Abiejų Tautų Respublikos laikais⁵.

⁴ Tiesa, buvo manančiųjų, kad iš laudatorių instituto ir skandinavų teismų praktikos papročių IX a. bendrosios teisės sistemoje išsivystė prisiekusiųjų teismas (ang. *jury*) (Pettingal, 1779, p. 161).

⁵ Vilniaus universiteto bibliotekos saugomoje skaitmeninėje 1662 m. sausio 6 d. laidavimo rašto kopijoje nurodoma, kad Kėdainių suolininkai Tomas Januškevičius (Thomasz Januszkiewicz) ir Jurgis Andersonas (Jerzy Anderson) laiduoja Boguslavui Radvilai už Biržų dvare įkalintą Kėdainių raštininką Vaitiekų Kalinovskį (Woyciech Kalinowski), kad jis bus pristatytas į teismą, kai bus paskirtas bylos nagrinėjimas (Vilniaus universiteto bibliotekos archyvas).

Laidavimo kaip socialinio ir teisinio instituto genezė ir susiformavimo ištakų analizė rodo, kad, nepaisant koncepcinio laidavimo skirtumo civiliniuose ir baudžiamuosiuose teisiniuose santykiuose – laiduotojo negalimumo atsakyti tokiu pačiu mastu kaip pagrindiniam skolininkui (nusikalstamą veiką padariusiam asmeniui), galima konstatuoti, kad 1) abi laidavimo formos susiformavo iš to paties socialinio reiškimo – siekio padėti artimam asmeniui; 2) abiem atvejais į teisinius santykius įsitraukia trečiasis asmuo, kurio įsitraukimas teigiamai veikia kito asmens teisinę padėtį; 3) savanoriškas įsitraukimas į teisinį santykį gali nulemti asmeninę laiduotojo atsakomybę. Vis dėlto, kai kalbame apie baudžiamąją teisę, o ypač apie nusikalstamą veiką padariusio asmens atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės, kyla natūralus klausimas: kuo pateisinamos tokios teisinės nuolaidos kaltinamajam? Ir ar jos apskritai gali būti pateisinamos tuo, kad kažkoks asmuo laiduoja už kaltininką?

2. Pasitikėjimo koncepcijos požymiai

Pasitelkus istorinį metodą galima mėginti pateikti atsakymus, kada ir kaip laidavimas iš papročio tapo teisiniu instrumentu. Deja, vien šiuo metodu sunku pažinti šio fenomeno susiformavimo gilumines, socialines potekstes. Laidavimo etimologinė sandara (žodis „laidavimas“ *fideiussio*⁶ kyla iš žodžio „pasitikėjimas“ – (lot. *fides* – pasitikėjimas, tikėjimas, pasiklovimas + *iussio* – įsakymas, paliepimas) bei šio instituto teisinio susiformavimo pamatai ir koncepcija leidžia laidavimą priskirti prie pasitikėjimo pagrindu atsirandančių teisiųjų santykių.

Hardingo teigimu, kad panaudotum pasitikėjimą kaip kuriančią idėją, kai kalbame apie teisę, privalu suprasti, kas yra pasitikėjimas, ką jis daro ir kokį poveikį sukelia (Harding, 2009, p. 245).

Pasitikėjimas kaip reiškinys platesnių mokslinių diskusijų centre atsidūrė 1990 metais. Mokslininkai atsinajinusio dėmesio šiam reiškiniui priežastimis mano esant besikeičiančias globalėjančio pasaulio politines, socialines ir ekonomines potekstes⁷. Pasitikėjimas – sudėtingas, daugialypis socialinis konstruktas, pastaraisiais dešimtmečiais plačiai tirtas įvairių socialinių mokslų (politikos, sociologijos, filosofijos, ekonomikos) srityje, vis dėlto neturintis vienos aiškios ir (ar) dominuojančios sampratos. Aišku yra tai, kad toks reiškinys egzistuoja kasdieniame visuomeniniame gyvenime, kai kalbame apie asmenų santykius (šeiminius, draugystės, kolegiskumo, verslo ir kt.).

Socialinių mokslų (ne teisės) sričių mokslininkai, tiriantys pasitikėjimo santykius, yra tos nuomonės, kad pasitikėjimas yra fundamentalus visuomenės (ypač demokratinės) pagrindas. Teisės ir pasitikėjimo sąveikos klausimas teisės mokslo darbuose tebeplėtojamas. Vykstantis diskursas orientuojasi į tas sritis, kuriose pasitikėjimo apraiškų teisiniuose santykiuose dėl jų privataus pobūdžio randama daugiausia – sutartiniuose, komerciniuose teisiniuose santykiuose. Baudžiamosios teisės srityje, tiek, kiek susiję su ES baudžiamąja teise, pasitikėjimas analizuojamas tarpusavio pripažinimo (angl. *mutual trust*) baudžiamosiose bylose kontekste, jis baudžiamosios teisės srityje labiau suprantamas kaip teisėsaugos institucijų sprendimų judėjimo „laisvė“ ES erdvėje (pavyzdžiui, Willems, 2021; Namavičius, 2015; Fichera, 2008).

Kasdieniam gyvenimui pasitikėjimas dažnai vartojamas kaip elementarus ir savaime suprantamas terminas, kurio nereikia platesnės analizės. Pasitikėjimą plačiai analizavusiuose socialiniuose moksluose žodis „pasitikėjimas“ suvokiamas „kaip fundamentalistinėje epistemologijoje – suprantame tada, kai su tuo susiduriame“ (angl. *you know it when you see it*) (Gambetta, 1988, cituota Willems, 2021,

⁶ *Ręczenie za kogo, Fideiuffio. laydawimas; Wyręczam kogo, Fideiuffione aliquem custodiā libero. Ifzlayduoiu.* (Jungtinis lotynų-lietuvių kalbų žodynas).

⁷ Cook teigimu, susidomėjimas šia tema kilo po masinių, tam tikru požįriū kataklizminių pasaulinių reiškinų, iš kurių du žymiausi buvo 1989 m. vykusį „Berlyno sienos“ griūtis ir netikėtą Sovietų Sąjungos žlugimas (Cook, 2001, p. 9).

p. 46). Pasitikėjimo negalima suvokti kaip turinčio vieną aiškia, visiems atvejams pritaikomą definiciją, bet labiau apibrėžti kaip turintį įvairiapusiško pritaikymo galimybę priklausomai nuo konteksto, kuriame ši sąvoka vartojama, arba, kaip teigia Levi, pasitikėjimas yra „pamatinis žodis įvairiausiems reiškiniams“ (Levi, 1998, p. 78).

Nors tikslaus pasitikėjimo apibrėžimo nėra, vis dėlto apibendrintos ir socialiai priimtos pasitikėjimo koncepcijos esama. Socialinių mokslų tyrimai bent jau priėmė pasitikėjimo, kaip įsitikinimo, požiūrio ar lūkesčio sąvoką, kai kalbame apie tikimybę, kad kito asmens, grupės ar organizacijos veiksmai ar sprendimai bus priimtini ar pasitarnaus patikėtojo interesams (Sitkin, Roth, 1993, p. 367–368).

Siekiant įvertinti (patikrinti) laidavimą kaip pasitikėjimo santykius kuriančią teisinę priemonę, svarbu išryškinti pagrindinius pasitikėjimo koncepcinius dėmenis, leidžiančius patvirtinti arba paneigti pasitikėjimo veikimą konkrečiame analizuojamame teisiniame institute.

Filosofai teigia, kad neįmanoma pasitikėti mašina. Galima pasikliauti mašinomis, bet pasitikėti galima tik tuo, kas turi valią (Jones, 1996, p. 14). Todėl mokslo darbuose, skiriant pasitikėjimo tipus, diskutuojama, ar pasitikėjimas kaip kategorija yra pažini (angl. *cognitive*) ar nepažini (emocinė) (angl. *non-cognitive/affective*) (Hardin, 2001, cituota Cook, 2001, p. 5). Šiuo atveju skirtumas yra tarp emocijos ir racionalumo. Pagal nepažinaus pasitikėjimo koncepciją, pasitikėjimas yra tam tikras jausmas ar emocija kito asmens ar asmenų atžvilgiu, išreiškianti optimistiniu požiūriu apie kito asmens geranoriškumą ir tikėjimą tuo, kad, iškilus poreikiui, patikėtinis veiks taip kaip iš jo tikimasi (Jones, 1996, p. 5–6). Dėl emocinės pasitikėjimo prigimties sprendimas pasitikėti yra visiškoje patikėtojo dispozicijoje ir nėra pagrįstas koku nors tikslu ar išskaičiavimu (Willems, 2021, p. 50).

O pažintinio pasitikėjimo koncepcija grindžiama tuo, kad prieš kuo nors pasitikint ar įeinant į pasitikėjimo santykius, atliekamas tam tikras potencialaus patikėtinio patikimumo vertinimas, o sprendimas pasitikėti yra to vertinimo rezultatas. Cross teigimu, toks pasitikėjimas labiau dominuoja ekonominiuose, verslo santykiuose, nes iš esmės yra pagrįstas pasitikėjimo naudos ir su tuo susijusios rizikos vadinamąja kaštų ir naudos analize, kitaip tariant, naudos iš pasitikėjimo gavimu (Cross, 2005, p. 10).

Kertinis pažintinio pasitikėjimo santykių elementas yra rizikos prisiėmimas, t. y. kuo nors pasitikėti reiškia sumažinti savo atsargumą, susilaikyti nuo saugumo priemonių kito santykio dalyvio atžvilgiu taikymo, net tada, kai tokių priemonių taikymas būtų pateisinamas dėl to asmens oportunistinio, nekompetentingo ar neprognozuojamo elgesio (Elster, 2003, p. 335).

Rizikos elementas pasitikėjimo santykiuose yra tai, dėl ko sutariama šią temą analizuojančiuose mokslo darbuose teigiant, kad pasitikėjimas yra „vienos šalies valia patikėti savo interesus kitų kontrolei“ (Hoffman, 2002, p. 376). Todėl pasitikėjimas kyla ten, kur esama dviejų komponentų sąveikos: vienos šalies (patikėtojo) interesų pažeidžiamumo ir patikėtinio neužtikrintumo. Asmens valia prisiimti riziką materializuojasi tikimybė, kad patikėtinis pažeis patikėtojo interesus, vis dėlto noras bendradarbiauti pasitikėjimo pagrindu reiškia, kad patikėtinis vengs tokio elgesio (Willems, 2021, p. 48).

Taigi, pasitikėjimo santykiuose visada yra didesnis ar mažesnis rizikos ir neapibrėžtumo kito asmens elgesiu laipsnis. Bendradarbiavimo santykiuose, kuriuose pasitikėjimo yra mažai ar jo apskritai nėra, prisiimama didesnė rizika.

Kitas esminis pasitikėjimo santykių apibūdinantis elementas, dėl kurio taip pat sutariama socialinių mokslų darbuose, yra tai, kad šis santykis pagrįstas interesu. Pasitikėjimo santykiuje, kuriame visada dalyvauja mažiausiai dvi šalys (patikėtojas ir patikėtinis), laikoma, kad abi šio santykio šalys yra „tikslinės“, turinčios siekį patenkinti tam tikrus savo interesus (Coleman, 1990, 96). Pasitikėjimo santykiuje dviejų ar daugiau asmenų interesai tampa susipynę. Vienas iš pagrindinių tokio sutarimo elementų yra požiūris, kad „sprendimas patikėti savo interesus kitam paprastai kyla iš tikėjimo, kad šio pasitikėjimo išpildymas patikėtojui duos naudos“ (Hoffman, 2002, p. 382).

Vis dėlto interesas nėra tai, kas iškart apibūdina pasitikėjimo santykius. Alternatyvus požiūris, atskiriantis nuo interesais pagrįsto pasitikėjimo koncepcijos, pasitikėjimą aiškina kaip stiprų moralinį įsipareigojimą (veiksmą), užpildantį tam tikrą pasitikėjimo formą (tikėjimas, kad pasitikėjimas yra gėris pats savaime) (Messick, Kramer, cituota Cook, 2001, p. 5) ar net altruistinę paskatą (Mansbride, cituota Warren, 1999, p. 17). Toks pasitikėjimas dažniausiai randamas ypač artimuose ryšiuose, pavyzdžiui, šeimos, draugų, partnerystės, kur tam tikri sprendimai kartais priimami nepaisant savo asmeninių interesų. Nors šie santykiai objektyviai egzistuoja socialinėje srityje, kaip teigia Willems, jie neapibūdina daugumos pasitikėjimo santykių (Willems, 2021, p. 49).

Galiausiai šio tyrimo kontekste pasitikėjimo kaip altruistinės paskatos aspektas yra svarbus. Altruistinis pasitikėjimas, ypač baudžiamosios teisės kontekste, yra tai, kas jungia laiduotoją ir asmenį, už kurį laiduojama, nes laiduotojas, laiduodamas už kitą asmenį, sau jokios asmeninės naudos nesiekia ir neprisiima, priešingai, – prisiima riziką, kad už neįvykdytus įsipareigojimus gali tekti kažkokia apimtimi atsakyti pačiam. Atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą kontekste laiduotojas, vedamas altruistinio siekio padėti atsakomybėn traukiamam asmeniui ir palengvinti jo teisinę padėtį, pažinodamas asmenį, todėl juo pasitikėdamas, įstoja į dėl padarytos nusikalstamos veikos susiklosčiusį baudžiamąjį teisinį santykį, tampa šio santykio dalyviu.

Daugelyje pasitikėjimo sampratų svarbus lūkesčio elementas, reiškiantis, kad pasitikėjimas išplaukia iš patikėtojo lūkesčių – pasitikėjimas atsiranda iš žinojimo ir tikėjimo (Hardin, cituota Cook, 2001, p. 7). Žinojimas apie kito asmens elgesį yra reikšmingas veiksnys, todėl reikalinga patikima informacija, suformuojanti šį žinojimą. Willems teigimu, informacijos apie santykio šalis kiekis ir kokybė sumažina išdavimo pavojų (Willems, 2021, p. 52). Todėl, kalbant apie pasitikėjimą, svarbu atskirti pasitikėjimą nuo žinojimo ir veiksmo. Pasitikėjimas – tai žinojimo kategorija, o veikimas pasitikėjimo pagrindu yra veiksmo kategorija. Dėl to pasitikėjimo santykiai, pagal Hoffmaną, „yra pasitikėjimo elgsenos išraiška“ (Hoffman, 2002, p. 382), nes net ir esant pasitikėjimui tarp šalių, dar nereiškia, kad jas sieja pasitikėjimo santykiai. Santykiai šiuo atveju yra pasitikėjimo rezultatas arba jo reiškiamasis (pavyzdžiui, galima pasitikėti kuriuo nors žmogumi ar organizacija, bet niekada nesukurti pasitikėjimo santykio su juo) (Willems, 2021, p. 52).

Atsižvelgiant į pirminį rizikos elementą, svarbu skirti pasitikėjimą kaip žinojimą ir pasitikėjimą kaip veikimą, nes „ne pasitikėti yra rizikinga, o veikti pasitikėjimo pagrindu yra rizikinga“ (Hardin, cituota Cook, 2001, p. 10). Todėl pasitikėjimo santykius visada sudaro trys svarbios dalys: A pasitiki B padaryti X ir visos trys dalys yra privalomos, nes pasitikėjimo santykiai niekada nėra besąlyginiai ir šiuo atveju X dalis yra svarbus dėmuo, siekiant suvokti pasitikėjimo santykių veikimą, nes A gali pasitikėti B padaryti X, bet nedaryti Q ir Z. Kitaip tariant, pasitikėjimas yra labai specifinis ir kontekstualus (Willems, 2021, p. 52). Tai yra vadinamoji Hardino „apsaugotų interesų“ (angl. *encapsulated-interest*) pasitikėjimo koncepcija (Cook, 2001, p. 14), paremta konkrečių interesų įvykdymo lūkesčiu.

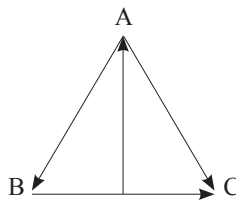
Asmeniniu pasitikėjimu grįsti (teisiniai) santykiai, kuriais žmonės nuo seniausių laikų savanoriškai susisaistydavo siekdami asmeninės ar kolektyvinės naudos, yra vienas iš pagrindinių valstybių ekonominio vystymosi variklių, leidusių plėtotis prekybiniais, ekonominiais, bendradarbiavimo ir partnerystės santykiams (Lloyd, 1917, p. 67–68). Veikdami pasitikėjimo pagrindu ir sukurdami atitinkamus teisinius santykius, asmenys jaučiasi saugiau ir užtikrinčiau, nes tikisi, kad jų partneris (asmuo, kuriuo pasitikima), jų „neišduos“, laikysis prisiimtų įsipareigojimų, nesulaužys sudaryto susitarimo. Kitaip tariant, pasitikėjimas teisiniuose santykiuose šiuos santykius jo šalims daro saugesnius, „patogesnius“, nes šalies, pavyzdžiui, verslo partnerio, elgesys tampa daugmaž nuspėjamas ir prognozuojamas, ypač jei šie santykiai nėra vienkartiniai. Šis iš pasitikėjimo, pagrįsto šalių turimais patikimumo „įrodymais“, kylantis saugumas leidžia „neformalizuoti“ šalių kuriamų teisinių santykių, pavyzdžiui, prisiimti prievolines teises ir pareigas vien žodinio susitarimo pagrindu.

Socialinių mokslų studijos pasitikėjimo klausimu atskleidžia, kad pasitikėjimas yra sudėtinga koncepcija, o ne aksiominė duotybė, neturinti vieno šaltinio, formos ar priežasties. Todėl atsakymas, ar konkrečiu atveju kalbame apie pasitikėjimą, priklauso nuo atitinkamų santykių analizės, ne konstatavimo apie tokio reiškinio buvimą⁸. Tai reiškia, kad laidavimo negalima automatiškai priskirti pasitikėjimo santykiams remiantis vien istoriniais ar etimologiniais panašumais. Lygiai taip pat negalima atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą *a priori* laikyti pasitikėjimo santykių išraiška, nes baudžiamajame įstatyme kalbama apie „teismo pasitikėjimo vertą asmenį“ (BK 40 straipsnio 1, 3 dalys). Vis dėlto, remiantis socialinių mokslų išgrynintais kriterijais, galima apibendrinti, kad pasitikėjimas yra vieno asmens interesais pagrįstas sprendimas, kuriuo šiuos interesus įgyvendinti patikima kitam asmeniui. Pasitikint asmeniu prisiimama rizika, kad šiam asmeniui elgiantis savo nuožiūra (laisvai), patikėtojo interesai gali būti pažeisti ar neužtikrinti, tačiau su sprendimu pasitikėti siejama (abipusė) nauda šią riziką atsveria.

Pasitelkus socialinių mokslų darbuose išgrynintus pasitikėjimo santykių apibūdinančius požymius, galima analizuoti, ar laidavimas (ir konkrečiai šiuo pagrindu Lietuvos baudžiamojoje teisėje taikomas atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės būdas) įvykdo būtinas sąlygas pasitikėjimo santykiams kvalifikuoti.

3. Laidavimas kaip pasitikėjimo santykiais pagrįstas teisės institutas

Schemiškai laidavimą (neatsižvelgiant į santykio pobūdį ar kontekstą) galima pavaizduoti taip:

Šią schemą taikydami konkrečiam kontekstui – laidavimui už nusikalstamas veikas padariusius asmenis – A laikome teismu, C – nusikalstamą veiką padariusiu asmeniu, B – asmenį, laiduojantį už C (civiliniuose teisiniuose santykiuose A būtų kreditorius, C – skolininkas; laidavimo kaip kardamosios priemonės kontekste schema iš esmės nesikeičia).

Teismas (A) privalo spręsti nusikalstamą veiką padariusio asmens (C) baudžiamosios atsakomybės – sankcijos už baudžiamojo įstatymo normos pažeidimą taikymo – klausimą. B yra visiškai nesusijęs su C padaryta nusikalstama veika ir dėl jos padarymo atsiradusiu baudžiamuoju teisiniu santykiu, tačiau pažįsta C – juos sieja tam tikro pobūdžio artimi ryšiai (tiesė B–C). B įstoja į C atžvilgiu vykstantį baudžiamąjį procesą ir patikina A, kad C nebepažeis įstatymų ir nebedarys naujų nusikalstamų veikų ir paprašo perduoti C „jo žiniai ir atsakomybei“ (BK 40 straipsnio 1 dalis). Kitaip tariant, B išreiškia A savo asmeninį pasitikėjimą C (centrinė tiesė). A, pagal tą pagrindžiančius įrodymus, laiko B patikimu asmeniu (tiesė A–B), todėl jo reikšiamą pasitikėjimą C priima kaip pagrindą jam pačiam pasitikėti C,

⁸ Pavyzdžiui, Willems, tirdamas abipusio pasitikėjimo principą ES bendradarbiavimo baudžiamosios bylose atveju, teigia, kad ši sritis, remiantis socialinių mokslų šaltiniais, nėra aiškus pasitikėjimo santykių pasireiškimo pavyzdys, nes esminis pasitikėjimo momentas – rizikos prisiėmimas – yra apribojamas išankstiniais teisiniais susitarimais. (Willems, 2021, p. 52).

t. y. B pasitikėjimas C padeda sukurti pasitikėjimo santykį tarp A ir C (kurių anksčiau jokie pasitikėjimo santykiai nesiejo), kuris atitinkamai gali peraugti į sprendimą atleisti C nuo baudžiamosios atsakomybės.

Tokia schema gali būti pritaikoma bet kuriems iš laidavimo atsirandantiems teisiniams ar socialiniams santykiams ir sprendimams.

Pasitelkdami socialinių mokslų išgrynintas žinias galime patikrinti, ar laidavimo teisinius santykius galima pripažinti pasitikėjimo santykiais (ar tai atitinka pasitikėjimo santykiui būtinus požymius) ir kas yra pagrindiniai tokių santykių dalyviai. Tik tokiu būdu galima atskleisti giluminę laidavimo (baudžiamojoje teisėje) sampratą.

Pirmiausia analizuojame B ir C santykį, t. y. asmens, kuris laiduoja, ir asmens, už kurį laiduojama. Atsiribodami nuo laidavimo kaip komercinės veiklos ar kitaip atlygintinos paskatos, jau iš anksčiau šiame straipsnyje pateiktos analizės matome, kad asmenys nuo pat šio instituto teisinio susiformavimo paprastai laiduoja ne už bet ką, bet už sau artimą, koku nors socialiniu ryšiu susijusį (giminystės, draugystės ar kt.) asmenį. Štai ir Lietuvos BK nurodoma, kad laiduotojais gali būti kaltininko tėvai, artimieji giminaičiai ar kiti teismo pasitikėjimo verti asmenys (BK 40 straipsnio 3 dalis). Tyrimai rodo, kad Kanadoje, kur laidavimas naudojamas kaip kardomoji priemonė šalia užstato, neįvardijant konkrečių galimų laiduotojų, už nusikalstamų veikų padarymu įtariamus asmenis taip dažniausiai laiduoja jų šeimos nariai ar artimi giminaičiai (Myers, 2009, p. 134).

Todėl laiduotoją ir „laiduojamąjį“ sieja vadinamasis bendrasis pasitikėjimas, kuris išreiškiamas formule: X pasitiki Y (Putnam, 2000, p. 17) ir pasireiškia daugiausiai socialinėje asmenų bendravimo erdvėje. Laidavimas šiuo atveju nėra pagrįstas kokiu nors aiškiu laiduotojo interesu iš tokio santykio gauti naudos. Priešingai, laidavimas yra asmeninės atsakomybės prisiėmimas už kitą. Laiduotojas iš tokio vienašališko veiksmo ne tik negauna jokios naudos sau (vėlgį, jei tai nėra komercinė veikla), bet ir prisiima riziką, kad tam, už kurį laiduojama, neįvykdžius savo įsipareigojimų, jam pačiam gali tekti vienu ar kitu būdu atsakyti (vykdyti prievolę už skolininką, patirti kitų finansinių nuostolių, pavyzdžiui, prarasti sumokėtą užstatą). Dėl to laidavimo už kitą asmenį veiksmą galima pripažinti „altruistinio“ pasitikėjimo forma, kurio kvalifikavimas turi išlaikyti du testus: pirma, reikalingas pasitikėjimo laipsnis (tikėjimo ir veiksmo derinys; antra, turi būti paskatintas sąmoningo ar nesąmoningo siekio pasitarnauti kitam (Mansbrigde, cituota Warren, 1999, p. 294).

Antra, galima nesunkiai konstatuoti, kad pasitikėjimo santykių kvalifikavimo testą lengviausiai išlaiko tarp A ir C, t. y. tarp patikėtojo (teismo / kreditoriaus) ir patikėtinio (kaltininko / skolininko) atsirandantys pasitikėjimo santykiai, kai priimamas atitinkamas tokį pasitikėjimą įforminantis sprendimas (sukuriami prievoliniai teisiniai santykiai, asmuo atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės arba laidavimo pagrindu asmeniui ne(be)taikomas suėmimas).

Priimdamas sprendimą pasitikėti ir tokį sprendimą išreiškdamas konkrečiu teisės aktu (veikimas pasitikėjimo pagrindu), patikėtojas visada prisiima riziką, kad patikėtinis išduos parodytą pasitikėjimą ir pažeis jo interesus. Tai ypač aktualu laiduojant baudžiamosios teisės srityje, nes civiliniuose teisiniuose santykiuose (nors egzistuoja ir jų rizikos elementas) laidavimu kreditorius siekia apsaugoti savo interesus nuo skolininko prievolės nevykdymo, t. y. sumažinti galimą neigiamą ir kreditoriaus interesų neatitinkančio elgesio riziką. O baudžiamojoje teisėje asmuo jau būna pripažintas padaręs arba yra įtariamasis padaręs pačius šurkščiausius ir labiausiai smerktinus teisės pažeidimus – nusikalstamas veikas.

Valstybė, kaip visos visuomenės organizacija, privalanti garantuoti viešąjį interesą, turi pareigą imtis pakankamų teisėtų priemonių, užkertančių kelią nusikalstamams, ribojančių ir mažinančių nusikalstamumą, kad kiekvienas asmuo ir visa visuomenė būtų saugūs nuo nusikalstamų kėsinių (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas). Teisinės valstybės samprata lemia ir tai, kad valstybė ne tik siekia saugoti ir ginti asmenį ir visuomenę nuo nusikalstimų ir kitų pavojingų

teisės pažeidimų, bet ir sugeba tai daryti veiksmingai (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas).

Valstybė, priimdama sprendimą pasitikėti nusikalstamą veiką padariusiu asmeniu, t. y. labiausiai jos saugomas ir ginamas vertybes pažeidusiu asmeniu, jo atžvilgiu priima švelnesnius ir jam teisiškai palankesnius sprendimus: nutraukia baudžiamąją bylą, atleidžia jį nuo baudžiamosios atsakomybės arba netaiko suėmimo, bet leidžia gyventi laisvėje, kol asmens atžvilgiu vyksta baudžiamasis procesas. Vadinas, valstybės prisiimama rizika šiuo atveju yra ypač didelė – pasitikint nusikalstamą veiką vieną kartą jau padariusiu asmeniu ir taikant jam teisinės nuolaidas, visada egzistuoja patikėtinio atsiktinio (oportunistinio) ir patikėtojo interesų neatitinkančio elgesio rizika, t. y. kad sudarytoje pasitikėjimo erdvėje patikėtinis gali vėl pažeisti viešąjį interesą ir padaryti naują nusikalstamą veiką arba trukdyti vykstančiam tyrimui ar nuo jo pasislėpti, jei kalbame apie laidavimą kaip kardomąją priemonę.

Nepaisant egzistuojančios didelės interesų pažeidimo ir oportunistinio elgesio rizikos, valstybė (per įgaliotus pareigūnus) priima sprendimą asmeniui taikyti švelnesnes teisinės priemones, tikintis, kad tokių priemonių taikymas bus abipusiškai naudingas. Atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą kontekste toks tikėjimas išreiškiamas BK 40 straipsnio 1 dalies 4 punkte numatyta sąlyga – „yra pagrindo manyti, kad jis <...> laikysis įstatymų ir nedarys naujų nusikalstamų veikų“.

Patikėtojo interesai (kaip būtinas pasitikėjimo santykių elementas) šiuo atveju pagrindžiami tiek pragmatiniais: operatyvesnis procesas, finansinių ir žmogiškųjų išteklių, skiriamų byloms tirti ir nagrinėti bei bausmei vykdyti, racionalus naudojimas, tiek vertybiniais sumetimais: įgyvendinti asmens socialinę reabilitaciją, kad jo nusikalstamas elgesys ateityje nesikartotų, alternatyviomis bausmei, diversinėmis priemonėmis, taip pat, kad asmuo, įtariamą padaręs nusikalstamą veiką, teismo lauktų laisvėje ir pats procesas netaptų *de facto* bausme. Toks požiūris atitinka įsigalėjusį ir tebesivystantį paradigmą požiūrį į baudžiamąją atsakomybę – XX a. Vakarų Europos valstybėse nusistovėjusioje liberaliojoje baudžiamosios teisės koncepcijoje⁹ daugiausia dėmesio pradėta skirti alternatyvioms bausmėms. Šiuolaikinė Vakarų Europos šalių baudžiamoji politika orientuojasi į socialinės taikos, kaip didesnės siekiamybės nei kaltininko nubaudimas, atkūrimą (atkuriamojo teisingumo koncepcija). Socialinės taikos (kompromiso, teisinės santarvės) momentą kaip vieną iš atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą tikslų savo praktikoje pradėjo akcentuoti ir teismai (pavyzdžiui, LAT 2019 m. birželio 18 d. nutartis).

Patikėtinio arba nusikalstamą veiką padariusio asmens interesas šiuo atveju pakankamai aiškus – palengvinti savo teisinę padėtį, įtikinant teismą, kad padaryta nusikalstama veika buvo atsiktinė, asmuo jau suvokė savo elgesio pavojingumą ir priešingumą teisei, todėl specialiosios prevencijos bausmės tikslai jau pasiekti ir asmens resocializacijos tikslų galima pasiekti be asmens patraukimo baudžiamojon atsakomybėn.

Atsižvelgiant į tai, kad sprendimas nusikalstamą veiką padariusį asmenį atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės (veiksmo kategorija) yra tiesiogiai susijęs su abipusiais dviejų šalių interesais ir tokiu sprendimu prisiimama viešojo intereso pažeidimo rizika, A ir C santykius galima laikyti atitinkančiais pasitikėjimo santykių požymius. Kita vertus, pasitikėjimo pagrindu priimamo sprendimo atleisti nusikalstamą veiką padariusį asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą problematika atsiskleidžia realizuojant teismo teisę skirti tokiam asmeniui baudžiamąjį poveikio priemones (BK 67 straipsnis). Nors bendroji baudžiamąjį poveikio priemonių (kurios skirtos bausmės paskirčiai įgy-

⁹ Pagal Pradel, baudžiamąjį liberalizmą galima apibrėžti kaip individo, turinčio savo garbę ir orumą, pripažinimą valstybės aparato atžvilgiu autonomiška vertybe. Liberalizmas taip pat suponuoja rūpinimąsi jo socialine reintegracija. (Pradel, 2001, p. 138).

vendinti) ir atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės santykio problematikai reikia plačios analizės, tačiau analizuojamos temos kontekste išskirtinas su pasitikėjimo pareiškimu susijusių sprendimų prieštaringumas. Atleisdamas asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą teismas turi tvirtai tikėti, kad asmuo, būdamas pasitikėjimo santykyje su valstybe, laikysis įstatymų ir naujų nusikalstamų veikų nedarys (BK 40 straipsnio 2 dalies 4 punktas). LAT savo praktikoje dėl baudžiamojo poveikio priemonių taikymo nuo baudžiamosios atsakomybės atleistiems asmenims yra nurodęs, kad: 1) netinkamą BK 40 straipsnio taikymą gali lemti ir tai, kad kaltininką atleidus nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą yra apskritai neskiriamos baudžiamojo poveikio priemonės ar skiriamos tokios, kurios neatitinka padarytos nusikalstamos veikos pobūdžio, pavojingumo ir todėl yra neteisingos (LAT 2015 m. vasario 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje); 2) sprendžiant, ar skirti baudžiamojo poveikio priemonės asmenims, kurie yra atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės, „tokių priemonių proporcingumo įvertinimas yra esminis momentas, leidžiantis tiek nubausti veiką padariusį asmenį, tiek atgrasyti jį nuo panašaus pobūdžio veikų darymo ateityje“ (LAT 2018 m. balandžio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Kaip pavyzdį galima pateikti baudžiamąsias bylas, kuriose nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą yra atleidžiami BK 281¹ straipsnyje numatytą nusikalstamą veiką padarę asmenys. Analizuojant pirmosios ir apeliacinės instancijos teismų sprendimus, iš esmės nerandama atvejų, kai asmeniui, nuo baudžiamosios atsakomybės atleistam pagal laidavimą, nebūtų skiriamas uždraudimas naudotis specialia teise (BK 68 straipsnis) ir (ar) turto (viso ar dalies) konfiskavimas (72 straipsnis). Teismų praktikoje aiškiai sakoma, kad skiriant šias priemones siekiama „apriboti galimybes padaryti naują nusikalstamą veiką“, „siekį atgrasyti kaltininką nuo naujų nusikalstamų veikų“ (Vilniaus apygardos teismo 2017 m. spalio 19 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje; LAT 2018 m. balandžio 5 d., 2018 m. balandžio 10 d. nutartys baudžiamosiose bylose), taip pat „užkertamas kelias kaltininkui pažeidinėti KET ir toliau daryti minėtus nusikaltimus (LAT 2018 m. spalio 24 d., 2018 m. gruodžio 1 d. nutartys baudžiamosiose bylose)“. Vadinasi, skirdamas baudžiamojo poveikio priemones, teismas išreiškia nepasitikėjimą, kad kaltininkas, elgdamasis savo nuožiūra (be teisiųjų apribojimų), nepažeis jo interesų. Tai reiškia, kad, priimdamas sprendimą atleisti asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą ir skirdamas jam prevencines baudžiamojo poveikio priemones, vienu teisės taikymo aktu teismas priima du iš esmės skirtingus sprendimus: pasitikėti ir nepasitikėti kaltininku. Jei yra priimamas sprendimas, išreiškiantis nepasitikėjimą kaltininku, kyla klausimas, kaip buvo priimtas sprendimas juo pasitikėti, t. y. konstatuotas BK 40 straipsnio 2 dalies 4 punkto sąlygos egzistavimas.

Trečia, laidavimo kaip ypatingo pasitikėjimo santykio atsiradimas galimas tik dalyvaujant trečiam subjektui – laiduotojui (B). Jis ir sukuria (arba sustiprina) pasitikėjimo ryšį tarp pagrindinių šio santykio dalyvių. Vis dėlto, pasitikėjimo santykių kvalifikavimo požiūriu, patikėtojo (A) ir laiduotojo (B) santykiai yra sudėtingesni. Laidavimo kaip prievolės įvykdymo užtikrinimo rūšies samprata šiuolaikinėje teisėje yra mažai pakitusi nuo romėnų teisės laikų (Nekrošius, *et al.*, 2007, p. 226). Laidavimas civilinėje teisėje – vienašalė ir konsensualinė sutartis, sukurianti šalutinę (akcesorinę) prievolę, kuria siekiama apsaugoti kreditoriaus interesus ir kurios galiojimas neatsiejamai susijęs su pagrindinės prievolės galiojimu (Mikelėnas, *et al.*, 2003, p. 118).

Tokia samprata atitinka laiduotojo kaip pasitikėjimą tarp kitų dviejų subjektų kuriančio tarpininko koncepciją. Vis dėlto civilinis laidavimas yra pagrįstas pasyviu laiduotojo modeliu. Tai reiškia, kad laiduotojo vaidmuo ir pareigos tampa aktualios tik tada, kai pagrindinis skolininkas neįvykdo ar netinkamai įvykdo savo prievolę. Iš šios laidavimo sutarties ar įstatymo nekyla laiduotojo pareiga kažkoku būdu veikti skolininką, kad jis tinkamai vykdytų savo prievolines pareigas. Todėl šiuo atveju 1) laiduotojas neturi tiesioginio intereso patikėtojo atžvilgiu; 2) patikėtojo interesus laiduotojo atžvilgiu yra tik dalinis – tam, kad sustiprintų savo pagrindinio intereso, kuris susijęs su patikėtinio elgesiu, apsaugą

(su laiduotojo pagalba patikėtojas sumažintų savo rizikos, kurią prisiima pasitikėdamas patikėtiniu, laipsni); 3) laiduotoją ir patikėtoją sieja nedidelis rizikos elementas arba nesieja jų. Tai neleidžia patikėtojo (A) ir laiduotojo (B) santykių kvalifikuoti kaip pasitikėjimo santykių, tačiau leidžia patvirtinti, kad laidavimu yra kuriami pasitikėjimo santykiai tarp kreditoriaus ir skolininko, nes be laidavimo tikėtina neatsirasitų pagrindinių sutartinių teisinių santykių.

Baudžiamojoje teisėje esamos laidavimo formos pagrįstos kitokia laiduotojo koncepcija. Užsienio šalyse, kur laidavimas taikomas kaip alternatyvi suėmimui kardomoji priemonė, laidavimas reiškia laiduotojo išpareigojimą stebėti įtariamąjį, užtikrinti, kad jis, kol teismo lauks laisvėje, nepasislėps nuo vykstančio tyrimo ir nedarys naujų nusikaltimų (Myers, 2009, p. 132). Stebėjimas šiuo atveju suprantamas kaip įtariamojo elgesio stebėjimas ir kontrolė, kad įtariamasis laikytųsi įstatymų, nedarytų nusikaltimų, nepiktnaudžiautų psichiką veikiančiomis medžiagomis, kviečiamas atvyktų pas tyrimą atliekančius pareigūnus ar į teismą, nebėgtų nuo tyrimo. Laiduotojais dažniausiai būna įtariamojo šeimos narys ar artimas giminaitis, tačiau daugiausia dėmesio šiose bylose skiriama laiduotojo galimybėms iš esmės nuolat stebėti įtariamąjį (pavyzdžiui, Jeballah v. Canada Public Safety..., 2007). Kanadoje atlikti tyrimai parodė, kad teismai neretai palankiau vertina net darbo neturinčius kaltininko giminaičius, ypač pensininkus senelius, vien dėl tos priežasties, kad šie asmenys galėtų nepertraukiamai stebėti įtariamąjį, o pats laiduotojas suprantamas kaip „privatus kalėjimo prižiūrėtojas“ (Schuman, 2018, p. 543–544).

Laidavimo kaip kardamosios priemonės atveju laiduotojas iš esmės pakeičia valstybinę kardomojo kalnimo instituciją. Atsižvelgiant į baudžiamojo proceso stadiją, kurioje priimamas sprendimas įtariamąjį perduoti laiduotojo žiniai, taip pat bendruosius kardomųjų priemonių tikslus, susijusius su nusikalstamos veikos atskleidimu ir įtariamojo dalyvavimu procese, galima pripažinti, kad laidavimu tokiuose santykiuose ne tik kuriamas pasitikėjimas tarp teismo (A) ir įtariamojo (C), bet tam, kad sprendimas būtų priimtas, taip pat turi būti sukurtas pasitikėjimo ryšys ir taip teismo (A) bei laiduotojo (B). Perduodant įtariamąjį „laukti teismo“ ne kardomojo kalnimo įstaigoje, bet jam artimo asmens žiniai, prisiimama didelė rizika, kad, laiduotojui nevykdant savo pareigų stebėti ir kontroliuoti įtariamąjį, gali būti pažeistas sklandaus ikiteisminio tyrimo vykdymo interesas. Vadinas, tokia modelyje, skirtingai nei civiliniuose santykiuose, laiduotojas tampa ne pasitikėjimo santykio kūrėju, bet tiesioginiu tokio santykio dalyviu, nes sprendimas gali būti priimtas tik tada, kai pasitikima tiek įtariamuoju, tiek laiduotoju.

Todėl tokį laiduotojo modelį galime pripažinti aktyviu.

Skaitant Lietuvos baudžiamąjį įstatymą ir remiantis teismų praktika būtų nesunku padaryti išvadą, kad ir Lietuvos baudžiamojoje teisėje yra įtvirtintas aktyvus laiduotojo modelis, pasitikėjimo elementą tiesiogiai susiejant su laiduotoju: „Asmuo, <...> gali būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės, jeigu yra asmens, kuris vertas teismo pasitikėjimo, prašymas perduoti kaltininką jo atsakomybei pagal laidavimą“ (BK 40 straipsnio 1 dalis); „Teismas, priimdamas sprendimą, atsižvelgia į laiduotojo <...> galimybę daryti teigiamą įtaką kaltininkui“ (BK 40 straipsnio 3 dalis). Teismai, svarstydami atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą klausimą, iš laiduotojo, be kita ko, pareikalauja įrodyti, kaip ir kokią realią auklėjamojo pobūdžio teigiamą įtaką jis darys nuo atsakomybės atleistam nusikalstamą veiką padariusiam asmeniui (plačiau: LAT teismų praktikos taikant BK 40 straipsnį apžvalga, 2019).

Ligšiolinis laidavimo instituto teisinis reglamentavimas Lietuvoje leidžia daryti prielaidą, kad savo forma jis sutampa su laidavimu kaip kardomąja priemone, todėl ir pasitikėjimo santykiai šiuo atveju kuriami tiek su nusikalstamą veiką padariusiu asmeniu (C), tiek su laiduotoju (B). Tačiau, padarius tokia išvadą, susiduriama su koncepciniais laidavimo baudžiamojoje teisėje formų skirtumais, kurie kelia abejonę, ar aktyvus laiduotojo koncepcija gali būti pagrįsta atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės atveju.

Skirtumų išryškėja dėl laidavimo laiko ir tikslų. Laidavimas, kaip asmens suėmimo alternatyva, pagrįstas silpnesniu pasitikėjimu pačiu įtariamuoju, bet dideliu pasitikėjimu laiduotoju, kad jis išpildys teisėsaugos institucijos lūkesčius, susijusius su įtariamojo dalyvavimu procese. Paprastai laidavimo klausimas svarstomas ankstyvosiose tyrimo stadijose, kai asmens nusikalstama veika dar tik tiriama. O baudžiamojo proceso diversija – atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės reiškia proceso pabaigą, t. y. ištyrus padarytą nusikalstamą veiką ir surinkus pakankamus įrodymus asmens kaltei pagrįsti, priimant sprendimą dėl šią nusikalstamą veiką padariusio asmens teisinio likimo.

Toks baudžiamųjų teisinių santykių nutraukimas galimas ne tik todėl, kad už kaltininką kažkas laiduoja. Visų pirma, nusikalstamą veiką padaręs asmuo pats turi atitikti baudžiamajame įstatyme įtvirtintas tokio atleidimo taikymo sąlygas: būti tam tikros kategorijos nusikalstamą veiką padaręs pirmą kartą, visiškai pripažinęs savo kaltę ir nuoširdžiai besigailintis dėl jos, bent iš dalies atlyginęs ar pašalinęs padarytą žalą, svarbiausia – įtikinęs teisumą, kad laikysis įstatymų ir nedarys naujų nusikalstamų veikų, o pati padaryta (pirmą kartą) nusikalstama veika buvo labiau atsitiktinė ir neapibūdina kaltininko kaip visuomenei pavojingos asmenybės.

Vertinant BK bendrojoje dalyje įtvirtintas atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšis, pažymėtina, kad laidavimui keliamos sąlygos nėra koku nors būdu lengvesnės: panašios nustatytos pranešėjo atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės (BK 39² straipsnio 1 dalis), atleidimo, kai yra lengvinančių aplinkybių (BK 39 straipsnis), atleidimo kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius (BK 38 straipsnio 1 dalis) sąlygos. Šios sąlygos tam tikrais atvejais yra net griežtesnės – pavyzdžiui, atleidimui nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui susitaikius su kaltinamuoju nėra taikomas pirmą kartą padarytos nusikalstamos veikos reikalavimas, niekur kitur baudžiamajame įstatyme kalbant apie kaltininko pripažinimą dėl nusikalstamos veikos padarymo nekeliami tokie griežti visiško kaltės pripažinimo ir nuoširdaus gailėjimosi reikalavimai (BK 40 straipsnio 2 dalies 2 punktas). BK 39¹ straipsnyje numatyta galimybė nuo baudžiamosios atsakomybės atleisti organizuotoje grupėje ar nusikalstame susivienijime dalyvavusius asmenis, kurių pavojingumas, palyginti su mažesnio pavojingumo nusikalstamas veikas padariusiais asmenimis, *per se* yra didesnis, o tokio asmens atleidimui pakanka pagalbos teisėsaugos institucijoms atskleidžiant organizuotos grupės ar nusikalstamo susivienijimo padarytas nusikalstamas veikas. Nė vienu kitu BK įtvirtintu tiek bendruoju, tiek specialiuoju atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės atveju atleistam nuo atsakomybės asmeniui neskiriama jokia „elgesio keitimo programa“ (pavyzdžiui, probacija), *inter alia*, susijusi su kito asmens dalyvavimu. Kitais atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės atvejais, konstatavus atitinkamų sąlygų egzistavimą, baudžiamasis teisinis santykis su kaltininku yra tiesiog užbaigiamas nepatraukus šio asmens baudžiamajon atsakomybėn (pasiekiant galimybę taikyti asmeniui baudžiamojo poveikio priemones). Laidavimo atveju nusikalstamą veiką padariusiam asmeniui teismas gali skirti baudžiamojo poveikio priemones (jas Lietuvos teismų praktika taip pat pripažįsta turinčias „taisomąjį“ poveikį asmeniui (pavyzdžiui, Vilniaus apygardos teismo 2021 m. gegužės 26 d. nutartis)) ir kartu pareikalauja iš laiduotojo teigiamos, auklėjamojo pobūdžio įtakos kaltininkui (LAT 2010 m. kovo 18 d. nutartis). Tai reiškia, kad asmens atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą reiškia intensyvios kaltininko „pataisymo“ programos skyrimą, pasireiškiančią tiek valstybės skiriamomis teisinėmis priemonėmis, tiek į baudžiamąjį teisinį santykį savanoriškai įstojusio asmens – laiduotojo – pastangomis. O asmens atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą nuo, pavyzdžiui, jo atleidimo susitaikius su nukentėjusiuoju, gali skirti nukentėjusiojo asmens nenoras taikytis su kaltininku arba tiesioginio nukentėjusiojo nebuvimas.

Koncepcija, kad atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą yra kaltininko perdavimas laiduotojui „perauklėti“, pagrįstas sovietmečiu taikyto atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą modeliu (Bagdžius, 2019, p. 135), kuriame nuo baudžiamosios atsakomybės pagal

laidavimą atleistas asmuo laidavimo laikotarpiu, *inter alia*, turėjo „nevengti auklėjamojo pobūdžio priemonių“ (Gumeniuk, 2012, p. 167). Toks šio instituto traktavimas neatitinka laidavimo kaip teisinio ir socialinio reiškinių sampratos, reiškiančios šalutinio (teisinio) santykio sukūrimą garantuojant už pagrindiniame (teisiniame) santykyje nustatomų išpareigojimų vykdymą. Be to, toks požiūris į laidavimą verčia abejoti tokio instituto pripažinimu atleidimu nuo baudžiamosios atsakomybės, o ne tam tikros formos laisvės apribojimo bausme ar baudžiamojon atsakomybėn patrauktiems (nuteistiems) asmenims taikomomis probacijos priemonėmis (plačiau: Nikartas, 2018).

Svarbu tai, kad pagal BK 40 straipsnio 2 dalies 4 punktą neleidžiama atleisti nusikalstamą veiką padariusio asmens nuo baudžiamosios atsakomybės, jei teismas neturi pagrindo manyti, kad jis visiškai atlygins ar pašalins padarytą žalą, laikysis įstatymų ir nedarys naujų nusikalstamų veikų. Doktrinoje yra nuomonių, šią sąlygą pripažįstančių atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą pagrindu (Piesliakas, 2008, p. 347). Norma šiuo atveju konstruojama kaip išreiškianti pasitikėjimą pačiu kaltininku, t. y. nenustatoma, kad kaltininkas nedarys naujų nusikalstamų veikų būdamas laiduotojo žinioje ar jų nedarys po to, kai baigsis teismo nustatytas laidavimo terminas, po kažkokios laiduotojo įtakos jo elgesiui. Tiek įstatyme, tiek teismų praktikoje nustatoma, kad turi būti pagrindas pasitikėti tolesniu paties kaltininko elgesiu, todėl ir sprendimu atleisti asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės konstatuojama, kad patraukimas baudžiamojon atsakomybėn, t. y. jo asmenybės viešas pasmerkimas, bausmės skyrimas ir atlikimas bei teistumas, yra netikslinga priemonė. Tai reiškia, kad nėra reikalo siekti bausmės tikslų (BK 41 straipsnis), *inter alia*, specialiosios bausmės prevencijos – paveikti asmenį, kad jis nebedarytų naujų nusikalstamų veikų, nes toks tikslas yra pasiektas iki teismo sprendimo priėmimo momento.

Vadinasi, BK 40 straipsnio norma pati savaime yra prieštaringa – joje nustatomas aktyvus laiduotojo modelis, nors pats sprendimas yra orientuotas į pasitikėjimą nusikalstamą veiką padariusiu asmeniu. Autoriaus vertinimu, aktyvus laiduotojo modelis nėra suderinamas su atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės instituto tikslais ir šiame institute egzistuojančių atleidimo nuo baudžiamosios rūšių sistema. Toks modelis galimas, kai negalima pasitikėti pačiu kaltininku, t. y. patikėtojo interesų neatitinkančio elgesio rizika yra per daug didelė, kad būtų galima sukurti pasitikėjimo santykius. Toks laidavimas, kai laiduotojui nustatomos pareigos daryti tiesioginę įtaką atleisto nuo baudžiamosios atsakomybės asmens elgesiui, yra panašesnis ne į atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės, bet į tam tikros formos probaciją atidėjus nuteistajam bausmės vykdymą (BK 75 straipsnis) arba tam tikros formos laisvės atėmimo bausmę (BK 48 straipsnis), nes kaltininkas nėra laisvas pats savarankiškai pasirinkti savo elgesio modelius, bet derinti juos su laiduotoju.

Išvadą, kad Lietuvoje pateisinamas pasyvaus laiduotojo modelis, galima pagrįsti ir kasacinio teismo praktika, kuria pripažįstamas atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą, kai laiduotoją ir kaltininką sieja artimi, autoriteto įtaka pagrįsti socialiniai santykiai, bet laiduotojas ir kaltininkas gyvena atskirai vienas nuo kito (pavyzdžiui, skirtinguose Lietuvos miestuose), tai reiškia, kad jų bendravimas, o kartu ir laiduotojo galimybės „stebėti“ kaltininką ar daryti jam kokią nors įtaką yra nenuolatinio pobūdžio (pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. gegužės 17 d. nutartis). Kita vertus, valstybė, iškeldama reikalavimą laiduotojui daryti realią teigiamą „auklėjamojo“ pobūdžio įtaką ir tą įrodyti būtų nagrinėjančiam teismui, po sprendimo atleisti asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės pati sudaro sąlygas realiam laiduotojo pasyvumui, nes nesiima jokių priemonių įsitikinti, ar tokia įtaka iš tiesų yra daroma.

Tai, kad pasitikėjimo santykiai yra sukuriami su kaltininku, reiškia, kad laiduotojo atveju neegzistuoja rizikos elementas, nes laiduotojui būnant pasyviu ir po atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės nedarant jokio poveikio, tai savaime patikėtojo interesų nepažeis, nes patikėtojo interesai yra susiję ne

su laiduotojo, bet kaltininko elgesiu. Tai – esminis argumentas, neleidžiantis teismo (A) ir laiduotojo (B) santykių kvalifikuoti kaip pasitikėjimo santykių.

Teisės mokslo literatūroje, kurioje buvo analizuojamas pasitikėjimo pasireiškimas teisėje, pažymima, kad, kalbant apie pasitikėjimą, dažnai daroma klaida yra pasitikėjimo ir patikimumo kategorijų neatskyrimas (Hardin, cituota Cook, 2001, p. 17). Todėl, kalbant apie pasitikėjimo santykius, svarbu atskirti patikimumą nuo sprendimo pasitikėti, nepaisant to, kad abu šie aspektai yra tam tikru požiūriu susiję – patikimumas dažniausiai veda link pasitikėjimo arba, Hardino žodžiais, „patikimumas gimdo pasitikėjimą“ (Hardin, cituota Cook, 2001, p. 17). Tuo galima paaiškinti, kodėl BK 40 straipsnyje kalbama apie „pasitikėjimo vertą asmenį“ bei patvirtinti pirminę laidavimo kaip pasitikėjimo santykius kuriančios priemonės idėją. Yra daug įvairių pagrindų ar priežasčių, kodėl kažkas yra suvokiamas kaip patikimas: ankstesnis jo elgesys, paskatos, asmens individualios būdo savybės ir elgsena. Teisėje, o ypač baudžiamojoje, kur laidavimas yra įtvirtintas kaip konkretus teisės institutas, tam tikri formalieji laiduotojo patikimumo kriterijai eksplicitiškai nurodomi įstatymuose arba juos aiškinančioje teismų praktikoje (pavyzdžiui, amžius, finansinė padėtis, santykiai su asmeniu, už kurį laiduojama, galimybės daryti teigiamą įtaką ar panašiai). Tokie patikimumo reikalavimai, kaip jau minėta šiame straipsnyje, atėjo kartu su šio instituto teisinio institucionalizavimo ištakomis.

Todėl laiduotojas nagrinėjamuose pasitikėjimo santykiuose užima unikalią vietą – jo patikimumas, įstojimas į konkretų atsiradusį ar besiformuojantį teisinį santykį ir asmenine atsakomybe paremta garantija sustiprina arba sukuria pasitikėjimo ryšį tarp pagrindinių šio santykio dalyvių – patikėtojo ir patikėtinio. Galima daryti pagrįstą išvadą, kad laiduotojas teisiniuose santykiuose veikia kam tam tikras tarpininkas, kuris, be tam tikros valios akto, prisiima ir tam tikrus teisinius įsipareigojimus, jei patikėtinis nevykdys prisiimtų įsipareigojimų. Laiduotojas laidavimo teisiniuose santykiuose vaidina savarankišką, svarbų, tačiau antraeilį vaidmenį. Dėl to ir jo atsakomybė 1) yra šalutinė (akcesorinė); 2) aiškiai apibrėžta – laidavimo baudžiamojoje teisėje atveju laiduotojo atsakomybė gali būti tik viena – finansinė, susijusi su užstato netekimu.

Stebint Lietuvos teismų praktikos BK 40 straipsnio taikymo bylose tendencijas, reikia pažymėti, kad teismai neretai daugiausia dėmesio sutelkia būtent į laiduotoją, bet ne į sprendimo, ar galima pasitikėti kaltininku, vertinimą. Tą patvirtina ir naujusia LAT išplėstinės teisėjų kolegijos nutartis (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. lapkričio 10 d. nutartis), kurioje pirmą kartą buvo pripažinta, kad atleidžiamu nuo baudžiamosios atsakomybės asmeniu gali būti ir juridinis asmuo (tokiam sprendimui reikia atskiros mokslinės analizės). Kasacinės instancijos teismas šia nutartimi grąžino bylą apeliacinės instancijos teismui, *inter alia*, dėl to, kad šio teismo sprendime nebuvo analizuota, kaip laiduotojas (ne juridinio asmens valdymo organas) galės daryti įtaką vienasmeniui valdymu veikiančiam juridiniam asmeniui. Maža to, teismų praktika (nors *de jure* tokią galimybę suteikia įstatymas) yra iš esmės eliminavusi būtiną laidavimo požymį – laiduotojo atsakomybę. Atsitiktines atrankos būdu įvertinus 550 pirmosios ir apeliacinės instancijos teismo sprendimų atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą bylose, priimtų laikotarpiu nuo 2015 m. sausio 1 d. iki 2020 m. gruodžio 31 d., nustatyta, kad užstatas – vienintelė laiduotojo atsakomybės forma buvo taikyta tik 41 (7,45 proc.) atveju.

Laidavimas reiškia garantavimą, patikinimą, pažadėjimą. Laidavimu kaip teisiniu institutu sprendimus kito atžvilgiu priimančias subjektas yra garantuojamas už to asmens, kurio atžvilgiu priimamas sprendimas, elgesį ir prisiimama tam tikro pobūdžio atsakomybė už šio pažado neįvykdymą. Vadinas, sprendžiant dėl atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą, pagrindinis sprendimus priimančio subjekto vertinamasis turėtų būti subjektas, su kuriuo svarstoma sukurti pasitikėjimo santykį ir atsakoma į klausimą „ar galiu juo pasitikėti“?

Atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą atveju laidavimas turėtų būti suvokiamas kaip patikimo, su kaltininku artimai susijusio asmens garantija, kad kaltininku galima pasitikėti, atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės, nes jis naujų nusikalstamų veikų nebedarys. Tokia asmens garantija ir patikinimas užtvirtinamas asmeninės laiduotojo atsakomybės (finansinės) prisiėmimu, jei kaltininkas sulaužys juo pareikštą pasitikėjimą. Atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės institutą suvokiant kaip tam tikrą valstybės ir nusikalstamą veiką padariusio asmens sutartį, laidavimas atlieka tokią pačią funkciją kaip ir privatinėje teisėje – patikėtojo (kreditoriaus) interesų užtikrinimą, sumažinant prišimamos rizikos laipsnį. Ar laidavimas šiuo atveju bus aktyvus ar pasyvus, turėtų būti paliekama paties laiduotojo apsisprendimui, pagrįstam tomis moralinėmis paskatomis, iš kurių atsirado sprendimas laiduoti, t. y. laiduotojo pasitikėjimo kaltininku pobūdžiu ir laipsniu. O valstybės interesai laidavimo teisiniuose santykiuose turėtų būti apsaugomi abipusės atsakomybės grėsmė, t. y. kaltininkui sulaužius juo išreikštą pasitikėjimą, atsakomybė atsirastų ne tik jam (BK 40 straipsnio 7 ir 8 dalys), bet jam artimam asmeniui, kuris sutiko už jį laiduoti ir palengvino jo teisinę padėtį, leidusią išvengti nuteisimo ir iš to išplaukiančių teisinių padarinių (bausmės, teistumo).

Tokia laidavimo samprata iš esmės keičia baudžiamajame įstatyme įtvirtintą ir teismų praktikoje išplėtotą atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės koncepciją. Autoriaus vertinimu, tiek BK, tiek teismų praktikoje turi būti atsakyta nuostatų apie kaltininko „perdavimą“ laiduotojui (pavyzdžiui, BK 40 straipsnio 1 dalies norma galėtų būti konstruojama sąlygiškai, nustatant, kad „asmuo, padaręs <...> teismo gali būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės, jeigu už jį laiduoja teismo pasitikėjimo vertas asmuo“), laiduotojo prievolę auklėti kaltininką ar keisti jo elgesį. Priešingu atveju Lietuvoje apie laidavimą negalime kalbėti kaip atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės.

Išvados

1. Laidavimas – trečiojo asmens valios tapti konkrečių tarp kitų dviejų subjektų atsiradusių ar besiformuojančių teisinių santykių dalyviu aktas, kuriuo laiduotojas vienam (sprendimą priimančiam) subjektui garantuoja už kito subjekto (dėl kurio priimamas sprendimas) elgesį ar prišimamą įsipareigojimų vykdymą, garantuojant asmeninio pobūdžio atsakomybę, jei asmuo, už kurį laiduojama, neįvykdys savo įsipareigojimų. Laidavimas teisėje susiformavo iš tradicijų ir altruistinių paskatų pasitarnauti kitam ir palengvinti jo padėtį ir pagrįstas ypatinga socialine vertybe – pasitikėjimu. Laidavimas kaip teisinis ir socialinis institutas atitinka pagrindinius ir iki šiol žinomus pasitikėjimo santykio požymius – atitinkamų patikėtojo interesų patenkinimas suteikiant patikėtiniui laisvę elgtis savo nuožiūra, kartu prišimant riziką, kad netinkamas patikėtinio elgesys gali pažeisti patikėtojo interesus. Laiduotojo išreikštas asmeninis pasitikėjimas asmeniu, kartu prišimant asmeninę atsakomybę už jį, sukuria pasitikėjimo santykį tarp sprendimus priimančio subjekto (kreditoriaus, teismo, kito asmens) ir to, dėl kurio šis sprendimas yra priimamas. Be laidavimo tokio pasitikėjimo santykio gali ir neatsirasti, o atsiradus – veikia teisinių santykių dalyvių interesus, leidžiant taikyti tam tikras teisines „nuolaidas“, sumažinti prišimamam sprendimu galinčios kilti rizikos laipsnį.
2. Laidavimo teisiniai santykiai visada yra akcesoriniai – šalutiniai pagrindinio santykio ar prievolės požiūriu. Laidavimas yra neatsiejamas nuo laiduotojo asmeninės atsakomybės, tačiau galima skirti pasyvią ir aktyvią laiduotojo formą, kur skirstymo pagrindas yra laiduotojo ir asmens, už kurį laidavo, tarpusavio santykiai bei iš laidavimo atsirandančios pareigos. Pasyvaus laidavimo atveju laiduotojo ir sprendimus priimančio subjekto santykiai nekvalifikuotini kaip pasitikėjimo santykiai. Tai – patikimumo kategorija, padedanti sukurti pagrindinius pasitikėjimo santykius.

3. Lietuvos baudžiamojoje teisėje taikomas laidavimas, kaip asmens atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės būdas, pagrįstas aktyvaus laiduotojo modeliu. Toks laidavimo modelis nėra suderinamas su atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės tikslais ir teisine prigimtimi. Iš bendrosios laidavimo kaip pasitikėjimo santykius kuriančios sampratos išplaukia, kad laidavimu kuriamas pasitikėjimo santykis tarp teismo ir nusikalstamą veiką padariusio asmens, garantuojant BK 40 straipsnio 2 dalies 4 punkte numatytos sąlygos įvykdymą ir teismo vidinio įsitikimo sutvirtinimą. Bendroji laidavimo samprata reikalauja laidavimą grįsti apibrėžta ir asmenine laiduotojo atsakomybe, kurios Lietuvos teismai iš esmės netaiko. Vadovaujantis privatinėje teisėje įsitvirtinusia laidavimo koncepcija, atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą atveju laidavimas galėtų būti suvokiamas ne kaip kaltininko perdavimas laiduotojui perauklėti, bet kaip valstybės interesu užtikrinimas asmenine laiduotojo (kaltininkui artimo ir autoritetingo asmens) teisine atsakomybe.

Literatūra

Norminiai aktai

Teisės aktai

Lietuvos Respublikos Konstitucija (1992). *Valstybės žinios*, 33-1014.

Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (2000). *Valstybės žinios*, 89-2741.

Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (1961), *Výriausybės žinios*, 18-148.

Užsienio šalių teisės aktai

Code of Criminal Procedure of the Azerbaijan Republic [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.legislationline.org/documents/action/popup/id/8876>

Code of Criminal Procedure of the Netherlands [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.legislationline.org/download/id/6416/file/Netherlands_CPC_am2012_en.pdf

Criminal Procedure Code of Montenegro [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.legislationline.org/download/id/6412/file/Montenegro_CPC_am2015_en.pdf

Criminal Procedure code of the Republic of Armenia [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.legislationline.org/download/id/6358/file/Armenia_CPC_1998_am2016_en.pdf

Criminal Procedure Code of the Republic of Serbia [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.legislationline.org/download/id/5065/file/BiH_Rep_Srpska_CPC_2012_en.pdf

Criminal Procedure Code of the Republic of Uzbekistan [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.legislationline.org/documents/action/popup/id/8932>

Criminal Procedure Code of the Russian Federation [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.legislationline.org/download/id/4248/file/RF_CPC_2001_am03.2012_en.pdf

Criminal Procedure Law of Mongolia [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.legislationline.org/download/id/4181/file/Mongolia_CPC_%202001_en.pdf

Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacija nr. R (80) 11 Dėl ikiteisminio sulaikymo [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.legislationline.org/documents/action/popup/id/8034>

Federal rules of Criminal Procedure [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.legislationline.org/download/id/7522/file/USA_Federal_Rules_of_Criminal_Procedure_2014_en.pdf

The German Code of Criminal Procedure [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.legislationline.org/download/id/6117/file/Germany_CPC_1950_am_2014_en.pdf

Specialioji literatūra

Bablitz, L. (2007). *Actors and Audience in the Roman Courtroom*. Oxon: Routledge.

Bagdžius, J. (2019). Laidavimas Lietuvos baudžiamojoje teisėje. *Teisė*, 112, 8–20, <https://doi.org/10.15388/Teise.2019.112.7>

Braithwaite, V., Levi, M. (1998). *Trusts and Governance*. Russel Sage Foundation.

Coleman, J. (1990). *Foundations of Social Theory*. The Belknap Press of Harvard University Press.

Cook, K. S. (2001). *Trust in society*. Russell Sage Foundation.

Cross, F. (2005). Law and Trust. *Georgetown Law Journal*, 93.

- Du Plessis, P. J., Clifford A., Tuori, K. (2016). *The Oxford handbook of Roman law and society*. Oxford University Press.
- Elster, J. (2003). *Explaining Social Behavior: More Nuts and Bolts for Social Sciences*. Cambridge University Press.
- Fichera, M. (2009). Mutual trust in European Criminal Law. *Working Paper Series*, 10.
- Gambetta, D. (1988). *Trust: Making and Breaking Cooperative Relations*. Basil Blackwell.
- Gumeniuk, V. V. (2012). Kharakterystyka obshchych vydv osvobozhdenyya ot uholovnoy otvet-stvennosti po Uholovnomu kodeksu Ukrainy. *Visnyk Odes'koho natsional'noho universytetu. Pravoznavstvo*, 17, p. 160–170.
- Hardin, R. (2001) Conceptions and Explanations of Trust. In Cook, K. S. (2001). *Trust in Society*. Russell Sage Foundation.
- Harding, M. (2009). Manifesting Trust. *Oxford Journal of Legal Studies*, 29(2), 245–265 <https://doi.org/10.1093/ojls/gqp002>
- Hoffman, A. A. (2002). Conceptualization of Trust in International Relations. *European Journal of International Relations*, 8(3), 375–401, <https://doi.org/10.1177%2F1354066102008003003>
- Johnston, D. (2015). *The Cambridge Companion to Roman Law*. Cambridge University Press.
- Jonaitis, M. (2014). *Romėnų privatinė teisė*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
- Jones, K. (1996). Trust as an Affective Attitude. *The University of Chicago Press*, 107(1), <https://doi.org/10.1086/233694>
- Loyd, W. H. (1917). The Surety. *The University of Pennsylvania Law Review*, 40–68.
- Maksimaitis, M. (2002). *Užsienio teisės istorija*. Vilnius: Justitia.
- Myers, N. M. (2009). Shifting Risk: Bail and the Use of Sureties. *Current Issues in Criminal Justice*, 21(1), 127–147, <https://doi.org/10.1080/10345329.2009.12035836>
- Mikelėnas, V., et al. (2003). *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė*. Pirmas tomas. Vilnius: Justitia, 2003.
- Muñoz, A. (2010). *Typical Personal Security Rights in the EU*. Tübingen: Mohr Siebeck.
- Nekrošius, I. et al. (2007). *Romėnų teisė*. Antrasis pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Justitia.
- Nikartas, S. (2018). Daugiau probacijos, mažiau kalinių? Ar pagrįstas kalinių skaičiaus mažinimo lūkestis? *Jurisprudencija*, 25(2), 380–401, <https://doi.org/10.13165/JUR-18-25-2-04>
- Pettingal, J. (1779). *An Enquiry Into the Use and Practice of Juries Among the Greeks and Romans*. London: printed by W. and W. Strahan.
- Piesliakas, V. (2008). *Lietuvos baudžiamoji teisė. Antroji knyga*. Vilnius: Justitia.
- Pradel, J. (2001). *Lyginamoji baudžiamoji teisė*. Vilnius: Eugrimas.
- Prapieštis, J. et al. (2004). *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis (1–98 straipsniai)*. Vilnius: Teisinės informacijos centras.
- Putnam, R. (2000). *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. Simon and Schuster.
- Schumann, R. (2018). Sureties as Civilian Jailers: Understanding the Role of the Court in the Lives of Accused Released on Surety Bail in Ontario. *Canadian Sociological Association*, 55(4), 532–553, <https://doi.org/10.1111/cars.12221>
- Sitcin, S. B., Roth, N. L. (1993). *Explaining the Limited Effectiveness of Legalistic „Remedies“ for Trust/Distrust*. Organization science, 4.
- Stain, P. (2012). *Roman law in European history*. New York: Cambridge University Press.
- Tamm, D. (1997). *Roman Law and European Legal History*. DJOF Publishing.
- Warren, M. (1999). *Democracy and Trust*. Cambridge University Press.
- Willems, A. (2021). *The Principle of Mutual Trust in EU Criminal Law*. Hart Studies in European Criminal Law, 13. Hart Publishing.

Teismų praktika

Lietuvos teismų sprendimai

- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 39-1105.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1-7.
- Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (2019). Teismų praktikos taikant atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą (BK 40 straipsnis) apžvalga. *Teismų praktika*, 51.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. gegužės 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-255/2014.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. vasario 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-86-895/2015.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. gegužės 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-164-895/2018.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. birželio 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-195-788/2019.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. lapkričio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-44-719/2021.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. vasario 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-86-895/2015.
 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. balandžio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-136-699/2018.
 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. balandžio 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-119-976/2018.
 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. balandžio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-134-1073/2018.
 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. spalio 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-279-719/2018.
 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. gruodžio 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-372-693/2018.
 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo skyriaus 2010 m. kovo 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-82/2010.
 Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2021 m. gegužės 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-323-312/2021.
 Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2017 m. spalio 19 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-481-1020/2017.

Užsienio šalių teismų praktika

Jeallah v. Canada Public Safety and Emergency Preparedness and the Minister of Citizenship and Immigration. Federal Court of Canada, case: 2007 FC 379.

The United States of America v. Khadar. Ontario Superior Court of Justice, case: EX00337/05.

Kiti šaltiniai

Šventasis Raštas. Ekumeninis leidimas (1999). Vilnius: Lietuvos Biblijos draugija.

Jungtinis lotynų-lietuvių kalbų žodynas nuo XVII iki XXI amžiaus. Vilniaus universiteto Filologijos fakultetas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.thesaurus.flf.vu.lt/>

Laidavimo raštas (1662). Vilniaus universiteto bibliotekos archyvas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://kolekcijos.biblioteka.vu.lt/islandora/object/atmintis%3AVUB01_000387059#00001

Visuotinė lietuvių enciklopedija (2015). Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, XXIV.

Pėstininkas, A. (2020). Atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą. Publikacija portale *Teisė.pro* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.teise.pro/index.php/2020/12/11/atleidimas-nuo-baudziamosios-atsakomybes-pagal-laidavima/>

Portalo lrt.lt laida „Radijo byla. Kokiais atvejais galimas atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą?“ [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.lrt.lt/mediateka/irasas/2000148074/radijo-byla-kokiais-atvejais-galimas-atleidimas-nuo-baudziamosios-atsakomybes-pagal-laidavima>

Teisėjų tarybos 2018 m. spalio 26 d. nutarimas Nr. 13P-111-(7.1.2.) „Dėl Mokymų pagal 2019 m. teisėjų mokymo programos plano patvirtinimo“.

The Composition of Surety

Justinas Bagdžius

(Vilnius University)

S u m m a r y

The legal institutionalization of surety (a social phenomenon) took place during the development of the legal idea embodied in the Roman legal system. A surety has been established in a private relationship from a person trapped in an underground chain to an instrument widely used in global business and legal relations, in which the debtor's obligation is "split" between them and a third party in order to protect the creditor's interests. However, civil law cannot monopolize suretyship, as this is primarily a social phenomenon, not a legal one. Due to this nature, suretyship has also evolved in criminal law. Analyzing the legal manifestations of suretyship, we clearly see that the basis of this institute is a relationship of trust. Confidence as a phenomenon (value) in the work of various social sciences for a broader analysis began in the early twentieth century. Most scholars who have analyzed trust have tended to contrast law with trust. However, the evolving legal doctrine in some areas dispels these myths.

The performed scientific analysis further strengthens the positions of the common approach to law and trust. Surety (regardless of the legal or social area in which it occurs) is a special tool for building a relationship of trust. The mere decision to guarantee gratuitousness to another person (his obligations) and assume personal responsibility stems from a common relationship of trust, but more importantly, such an act creates a relationship of trust between the two main

participants in the relationship – one who makes a decision and the subject of such decision. The relationship of trust created by the surety corresponds to the qualifying features of the relationship of trust refined in the social sciences, the essence of which is a wider range of possible decisions that allow the application of certain legal concessions. The release of a person who has committed a criminal offense from criminal liability under the guarantee provided for in Article 40 of the CC also corresponds to the features of surety as an institution describing the relationship of trust. On the other hand, the practice of applying this institute (possibly due to the unrefined concept of suretyship in legal doctrine) moves away from a decision based on trust, as it recognizes the active form of sureties and applies legal measures related to restrictions on personal conduct. As a result, statements of trust in the offender (his or her future behavior) are more declarative than in line with the actual decision-maker's view.

Laidavimo samprata

Justinas Bagdžius

(Vilniaus universitetas)

S a n t r a u k a

Laidavimo – socialinio reiškinių teisinis institucionalizavimas vyko vystantis teisei minčiai, kurią įkūnijo romėnų teisės sistema. Laidavimas privatiniuose santykiuose išvirtino nuo požemiuose grandinėmis surinkto asmens iki plačiai pasauliniuose verslo ir teisiniuose santykiuose naudojamo instrumento, kuriuo, siekiant apsaugoti kreditoriaus interesus, skolininko prievolė „padalijama“ tarp jo ir trečiojo asmens. Vis dėlto civilinė teisė laidavimo monopolizuoti negali, nes tai visų pirma yra socialinis, o ne teisinis reiškinys. Dėl tokios prigimties laidavimas taip pat vystėsi ir baudžiamojoje teisėje. Analizuodami laidavimo teises apraiškas aiškiai pamatome, kad šio instituto pagrindas – pasitikėjimo santykiai. Pasitikėjimas kaip reiškinys (vertybė) įvairių socialinių mokslų darbuose plačiau analizuoti buvo pradėtas XX a. pradžioje. Daugelis pasitikėjimą analizavusių mokslininkų buvo linkę supriešinti teisę su pasitikėjimu. Vis dėlto besivystanti teisės doktrina atskirose srityse šiuos mitus griaua.

Atlikta mokslinė analizė leidžia dar labiau sustiprinti teisės ir pasitikėjimo bendrystės požiūrio pozicijas. Laidavimas (nepriklausomai nuo teisinės ar socialinės srities, kurioje atsiranda) yra ypatingas pasitikėjimo santykio kūrimo įrankis. Vien sprendimas neatlygintinai laiduoti už kitą asmenį (jo išpareigojimus) ir prisiimti asmeninę atsakomybę kyla iš bendrų žmoniškų tarpusavio pasitikėjimo santykių, tačiau svarbiau yra tai, kad toks kartais galbūt ir altruistinis veiksmas sukuria dviejų pagrindinių atitinkamo santykio dalyvių – to, kuris priima sprendimą, ir to, dėl kurio toks sprendimas yra priimamas, pasitikėjimo santykius. Laidavimu sukurti pasitikėjimo santykiai atitinka socialinių mokslų darbuose išgrynintus pasitikėjimo santykius kvalifikuojančius požymius, kurių esmė – didesnis galimų priimti sprendimų ratas, leidžiantis taikyti tam tikras teises nuolaidas. Laidavimo, kaip pasitikėjimo santykius apibūdinančio instituto, požymius atitinka ir BK 40 straipsnyje numatyto nusikalstamą veiką padariusio asmens atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą. Kita vertus, šio instituto taikymo praktika (galimai dėl teisės mokslo doktrinoje neišgrynintos laidavimo sampratos) tolsta nuo pasitikėjimo pagrindu priimamo sprendimo, nes pripažįsta aktyvią laiduotojo formą ir taiko teises priemones, susijusias su asmens elgesio ribojimais. Dėl to pareiškimai apie pasitikėjimą nusikalstamą veiką padariusiu asmeniu (jo elgesiu ateityje) yra labiau deklaratyvūs nei atitinkantys tikrąjį sprendimus priimančio subjekto požiūrį.

Justinas Bagdžius yra Vilniaus universiteto Teisės fakulteto doktorantas. Jo tyrimų sritis – nacionalinė baudžiamoji teisė, Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso Bendroji dalis, konkrečiai – atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą, taip pat alternatyvūs baudžiamojo konflikto sprendimo būdai (baudžiamojo proceso diversija).

Justinas Bagdžius is a PhD Student at Vilnius University, Faculty of Law. His field of research includes national criminal law, the general part of the Criminal Code of the Republic of Lithuania, specifically the release from criminal liability on bail, and alternative methods of resolving criminal conflict (diversion of criminal proceedings).